

Byggnadsordning för Centrumfyrkanten

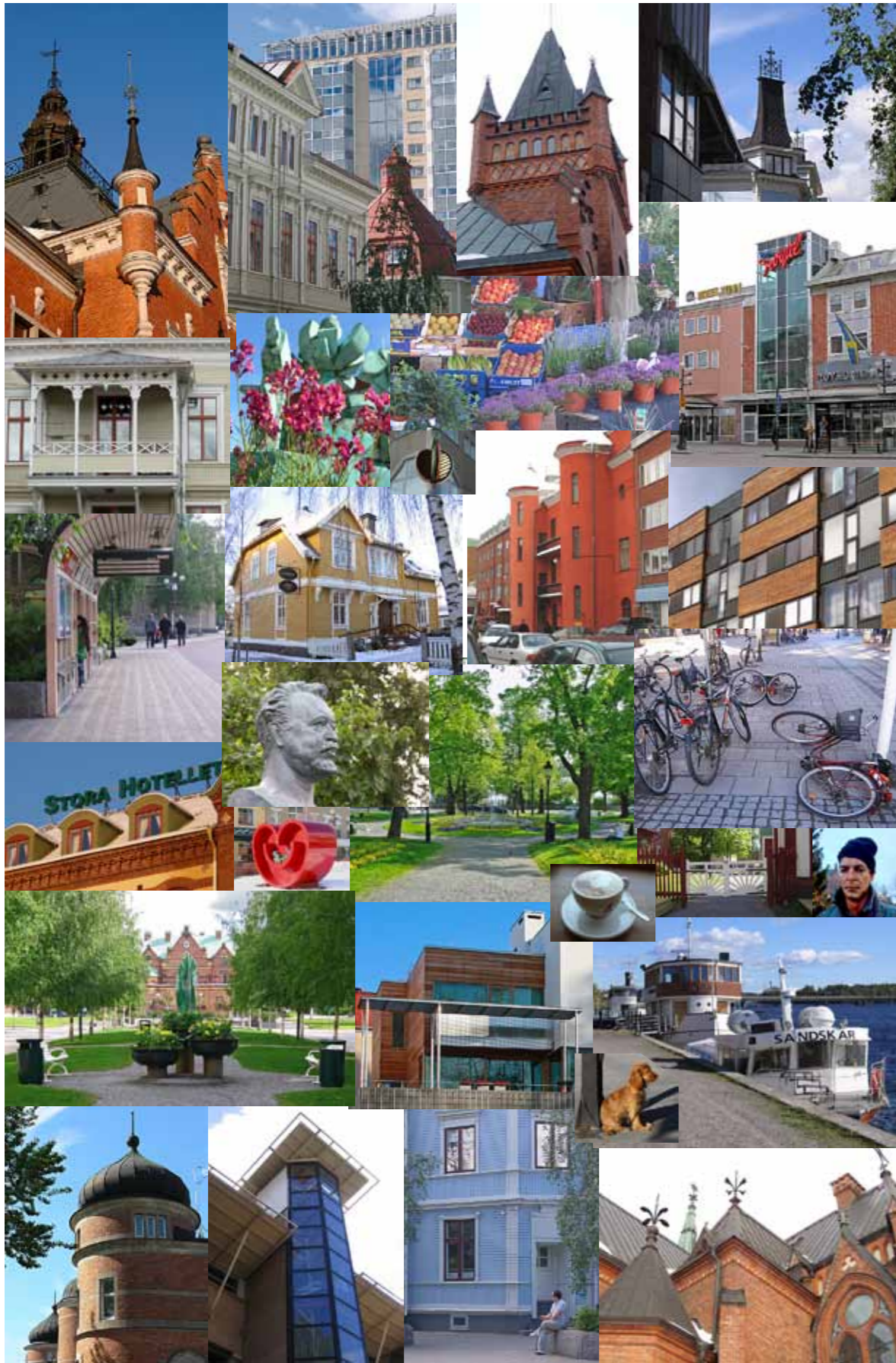

Foto: Lena Tengner. Kollage: Gumilla Viksten.

Tidigare med låg silhuett och kyrka, rådhus och järnvägsstation, thulehus och höghushotell som viktiga landmärken. Nu, 2013, med byggkranar, kulturvävsbygge och trettonvånings höghus som ska sätta Umeå på kartan.

Byggnadsordning för
Centrumfyrkanten i Umeå
 – ett förhållningsätt till stadsdelens karaktärsdrag

Umeå kommun, februari 2014

Dnr BN 2013/00663

Innehåll

	sid	sid	
Inledning	4	8 • Järnvägsallén – från genomfartsled till stadsgata	60
Utdrag ur Plan- och bygglagen	4	9 • Östra Kyrkogatan – parkstråk och stadsdelsgräns	62
Byggnadsordning Centrumfyrkanten – en introduktion	5	10 • Rådhusstorget – representativt och folkligt	64
Centrumfyrkanten – historisk tillbakablick	6	11 • Järnvägstorget – butiker och resande	66
Karta över bebyggelsens ålder	14	12 • Operaplan – mötesplats för kultur	68
Riksintresset Umeå centrum	15	13 • Renmarkstorget – krogar och butiker	70
Allmänna råd	16	14 • Vasaplan – busstorg och mötesplats	72
Arkader och skärmtak	16	15 • Rådhusparken – finrum och vardagsrum	74
Skyltfönster	17	16 • Stadskyrkan och Kyrkoparken	76
Skyltar	17	17 • Vänortsparken – en oas för alla	78
Portar	18	Information och rådgivning – kontakt	80
Trapphus	19	Information och rådgivning – på nätet	80
Tillgänglighet	20	Arkiv att besöka	80
Fönster och färger	21	Litteratur	80
Gammal och ny teknik på taken	22		
Klimataggregat på fasaderna	22		
Till- och påbyggnad	23		
Inne i kvarteren	24		
Karta över stadspartier och särskilt värdefulla enstaka hus	26		
Register över särskilt värdefulla enstaka hus	28		
Särskilt värdefulla enstaka hus – beskrivningar	30		
Stadspartier – beskrivningar och förhållningssätt	44		
Stadspartier			
1 • Storgatan – stadens gamla entré- och genomfartsruta	44		
2 • Rådhusplanaden – stadens paradgata	46		
3 • Strandgatan och kajen – stadens möte med älven	48		
4 • Kungsgatan – stadens pulsåder	50		
– kv Balder	50		
– kv Thor och Forsete	51		
– kv Höder	52		
– kv Odin	53		
5 • Sveagatan – första husen efter branden 1888	54		
6 • Vasagatan – stråk mellan Operaplan och älven	56		
7 • Västra Esplanaden – entrégata och stadsdelsgräns	58		

Denna byggnadsordning har gjorts på uppdrag av byggnadsnämnden, Umeå kommun.

Projektledare: Olle Forsgren, stadsarkitekt

Idé, texter och bildurval: Lena Tengnér, arkitekt/byggnadsantikvarie
Inventering: Lena Tengnér och Sara Bäckström, arkitektpraktikant

Nutidsfoton: Lena Tengnér, samtliga foton utom nedanstående
Sara Bäckström, sid 26:3, 36:6, 38:1
Pål Castell, sid 33:1, 33:7, 40:7, 41:3, 43:3, 45:1, 49:8
Albin Holmgren, sid 49:9, 61:3
Emely Lundahl och Nina Södergren, sid 30:3, 33:4, 34:4, 36:1, 37:7, 50:1, 67:2

Äldre svartvita foton:
Västerbottens museum, fotoarkivet
Umeå kommun, lantmäteriets fotoarkiv

Omslagets flygfoto: Lars Lindh

Formgivning och redigering: Gunilla Viksten
Fotobearbetning: Lena Tengnér och Gunilla Viksten
Bearbetning av historiska kartor: Anders Lidman
Framställning av nutida kartor: Lena Nordlund

Huvudsakliga källor till textavsnitt:
Karin Eriksson; Kulturhistorisk beskrivning av bebyggelsen i Umeå centrala del.
Inventering och bevarandeförslag 1974.
Länsstyrelsen i Västerbottens län. Meddelande nr 8, 2009;
Centrala Umeå och f d regementet I20 – en kulturmiljö av riksintresse.
Umeå kommun Stadsbyggnadskontoret; Arkitekturguide Umeå 2001.

Byggnadsordning för Centrumfyrkanten kan beställas från:
Umeå kommun
Bygglov
901 84 Umeå
Besöksadress: Skolgatan 31 A
telefon 090-16 10 00

© Umeå kommun, februari 2014

Utdrag ur

Plan- och bygglagen (2010:900)

2 kap.

6 § Vid planläggning och i ärenden om bygglov enligt denna lag ska bebyggelse och byggnadsverk utformas och placeras på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- och landskapsbild, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan.

Vid planläggning och i andra ärenden enligt denna lag ska bebyggelseområdets särskilda historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden skyddas. Ändringar och tillägg ska göras varsamt så att befintliga karaktärsdrag respekteras och tillvaratas.

8 kap

1 § En byggnad ska ha en god form-, färg- och materialverkan.

Detta gäller enligt Plan- och byggförordningen (2011:338) även för skyltar och ljusanordningar i områden som omfattas av detaljplan.

13 § En byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt får inte förvanskas.

Första stycket ska tillämpas också på tomter som omfattas av skyddsbestämmelser i detaljplan eller områdesbestämmelser, på allmänna platser och på bebyggelseområden.

14 § Ett byggnadsverk ska hållas i vårdat skick. Underhållet ska anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt. Om byggnadsverket är särskilt värdefullt från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt ska det underhållas så att de särskilda värdena bevaras.

17 § Ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad ska utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.

Byggnadsordning för Centrumfyrcanten i Umeå - en introduktion

I denna byggnadsordning behandlas stadsdelens karaktärsdrag som vägledning vid förändring, förnyelse och utveckling. Syftet är att bidra till en gemensam syn på hur arkitektoniska, kulturhistoriska och miljömässiga kvaliteter kan tas tillvara i stadsdelens fortsatta utveckling. Byggnadsordningen bidrar också med en inför framtiden värdefull dokumentation av bebyggelsen i centrala Umeå, i ett skede då staden är i stark omvandling. I byggnadsordningen skildras hur bebyggelsen vuxit fram. Karaktären hos skilda byggnader och stadspartier beskrivs. Till de olika stadspartierna hör förhållningssätt som vägledning vid hantering av plan- och bygglovärenden.

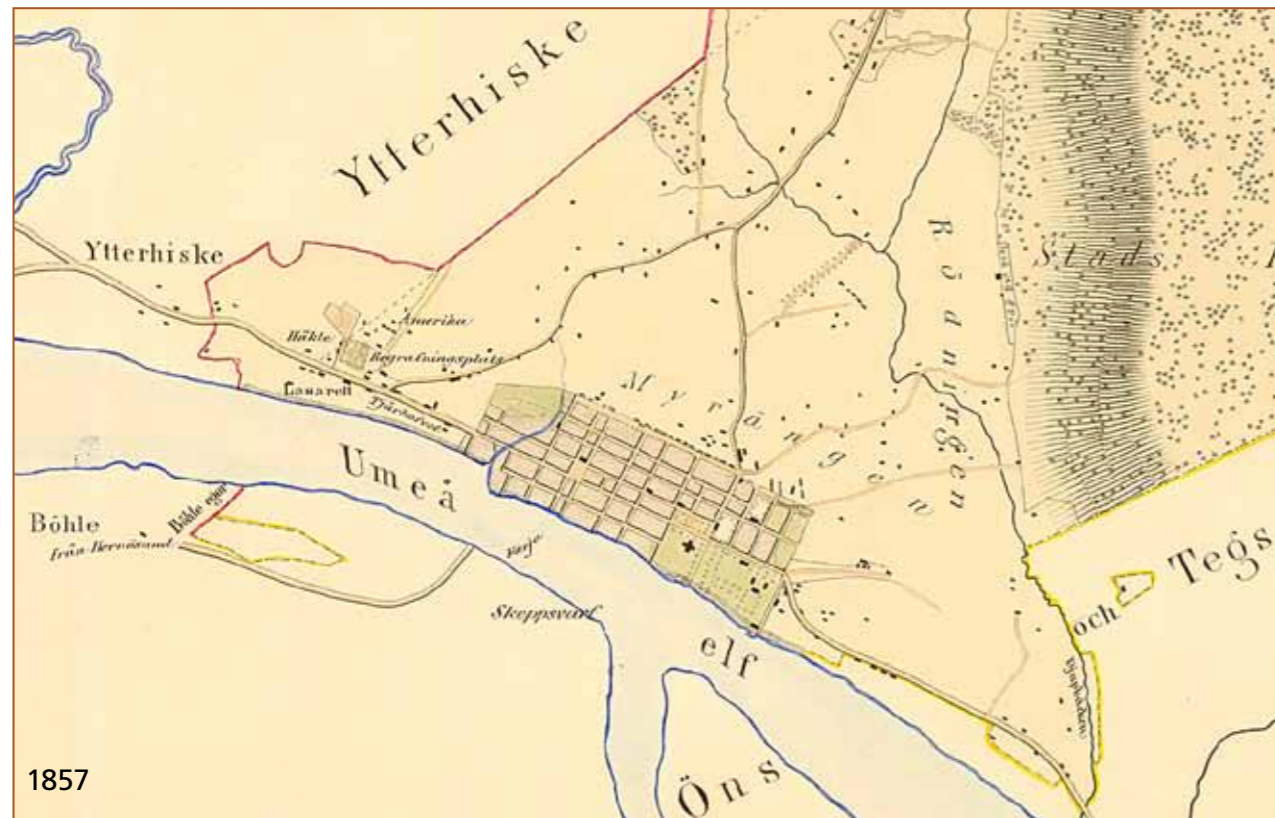
Gemensamma utgångspunkter

- Centrumfyrcanten utvecklas i samspel mellan bevarande och förnyelse/komplettering.
- Hela stadsdelen ligger inom *riksintresset Umeå centrum*. Inom *värdekärnor* för riksintresset ligger Rådhusplanaden, Rådhusorget och Rådhusparken, Storgatan, parkstråket som omfattar Stadskyrkan, Vänortsparken och Mimerskolan, Strandgatan och kajen, grupper av äldre trähus i kvarteret Höder och kring Sveagatan samt f d skolmiljöer i kvarteren Nanna och Siv. Förändringar av miljön inom eller i anslutning till värdekärnorna, får enligt miljöbalkens 3:e kapitel bland annat inte medföra påtaglig skada på riksintresset. Se sid 15.
- Ny bebyggelse utformas allmänt med god arkitektonisk kvalitet.
- Ny bebyggelse i eller i anslutning till riksintressets värdekärnor föregås av särskilda gestaltungsprogram och ges en placering och utformning som samspelar med och inte reducerar befintliga byggnaders värden. I dessa lägen gäller högre krav än normalt på arkitektonisk och konstnärlig kvalitet.
- Gaturummen utformas med omsorg om de gående och med hög ambitionsnivå vad gäller markbegränsning, trädplanteringar, belysning och skyltar. Husens bottenvåningar utformas så att de kommunicerar med gatumiljön och ger gatan liv.
- Det karaktäristiska inslaget av björkalléer utmed Rådhusplanaden och stadsdelens två långgator, Storgatan och Skolgatan, bevaras och underhålls.
- Tvärgatorna som släpper in solen på långgatorna och ger värdefulla utblickar ned mot älvens vatten bevaras och utvecklas till attraktiva gångstråk.
- P-däcksutfarer gestaltas och förädlas så att större trafiksäkerhet uppnås och så att stadsbilden blir estetiskt tilltalande.
- För att staden ska upplevas vacker och trygg krävs omsorg om samtliga ytor, därför bör rivningstomter och oexploaterade tomter skötas på ett stadsmässigt sätt och om möjligt ges tillfälliga användningar som bidrar till stadsmiljöns attraktivitet.
- Utemiljön, byggnader och lokaler utformas så att de blir tillgängliga för alla medborgare.

Observera

Byggnadsordningen innehåller inga bestämmelser utan avser att ge underlag för tillämpningen av Plan- och bygglagens regler om hänsyn till stads- och landskapsbild, natur- och kulturvärden, byggnaders egenart och helhetsverkan samt miljömässiga värden. Förhållningssätten ska uppfattas som vägledande. När i byggnadsordningen upptagna byggnader och miljöer berörs i plan- och bygglovärenden prövas bevarandevärdet av byggnadsnämnden. En avvägning görs då mot andra förekommande intressen (se Översiktsplan Umeå kommun – Fördjupning för de centrala stadsdelarna, sid 32).

Centrumfyrkanten – historisk tillbakablick

Snitt från "Karta öfver staden Umeå med dertill hörande egor. Upprättad 1857 af Gustaf Ljunggren".

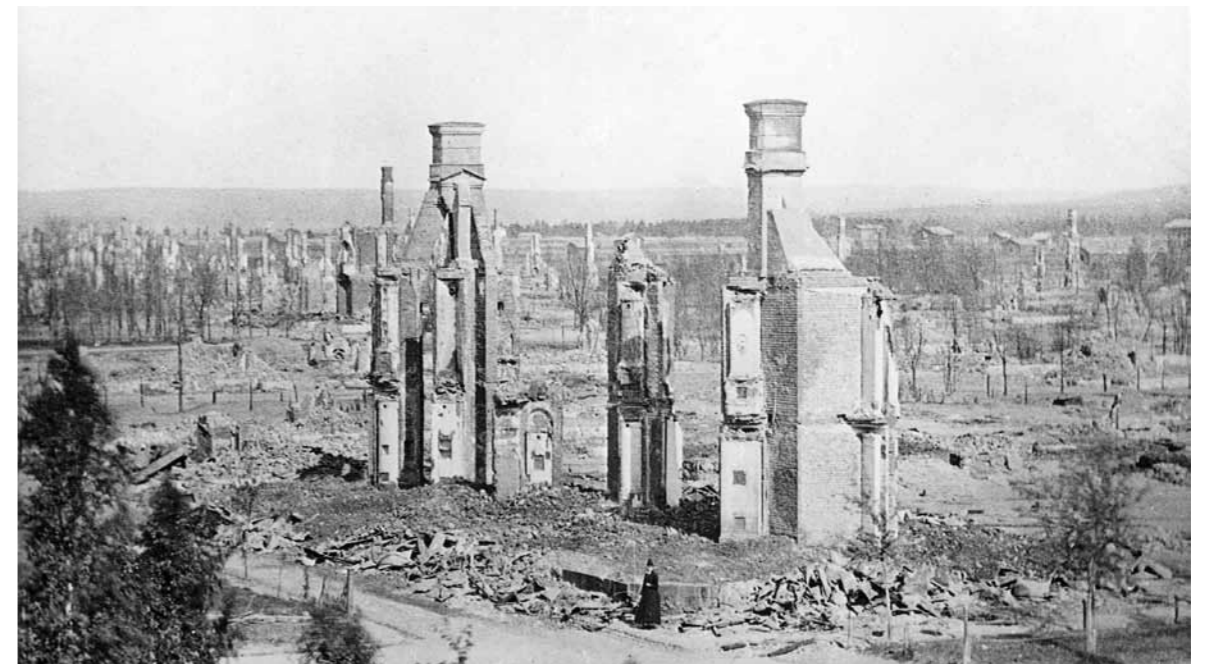
Stadsbranden 1888

Ett första försök att grunda en stad vid Umeälvens nedre lopp gjordes 1585 och då vid färjestället intill Backens kyrka. Men landhöjningen och älvens uppgrundning hade redan gjort platsen olämplig och staden fick ingen livskraft. På 1620-talet ville Gustav II Adolf få bättre kontroll över stadsnäringarna handel och hantverk i norr och grundade åtta städer vid de norrländska och finska kusterna, däribland Umeå. En plats nedströms valdes ut till stadsområde och år 1621 stakades gator och kvarter ut efter en rutnätsplan. Efter goda år för handel och sjöfart under 1800-talets mitt sträckte sig staden från Häradshövdingegatan i öster till nya bron över älven i väster. Den som idag används som cykelbro.

Men 1888 eldhärjades staden. Elden, som började i ett bryggeri nere vid älven, spred sig snabbt. På några få timmar hade 201 enskilda gårdar och nästan alla institutionsbyggnader gått förlorade.

Umeå stad i spillror efter stadsbranden 1888.

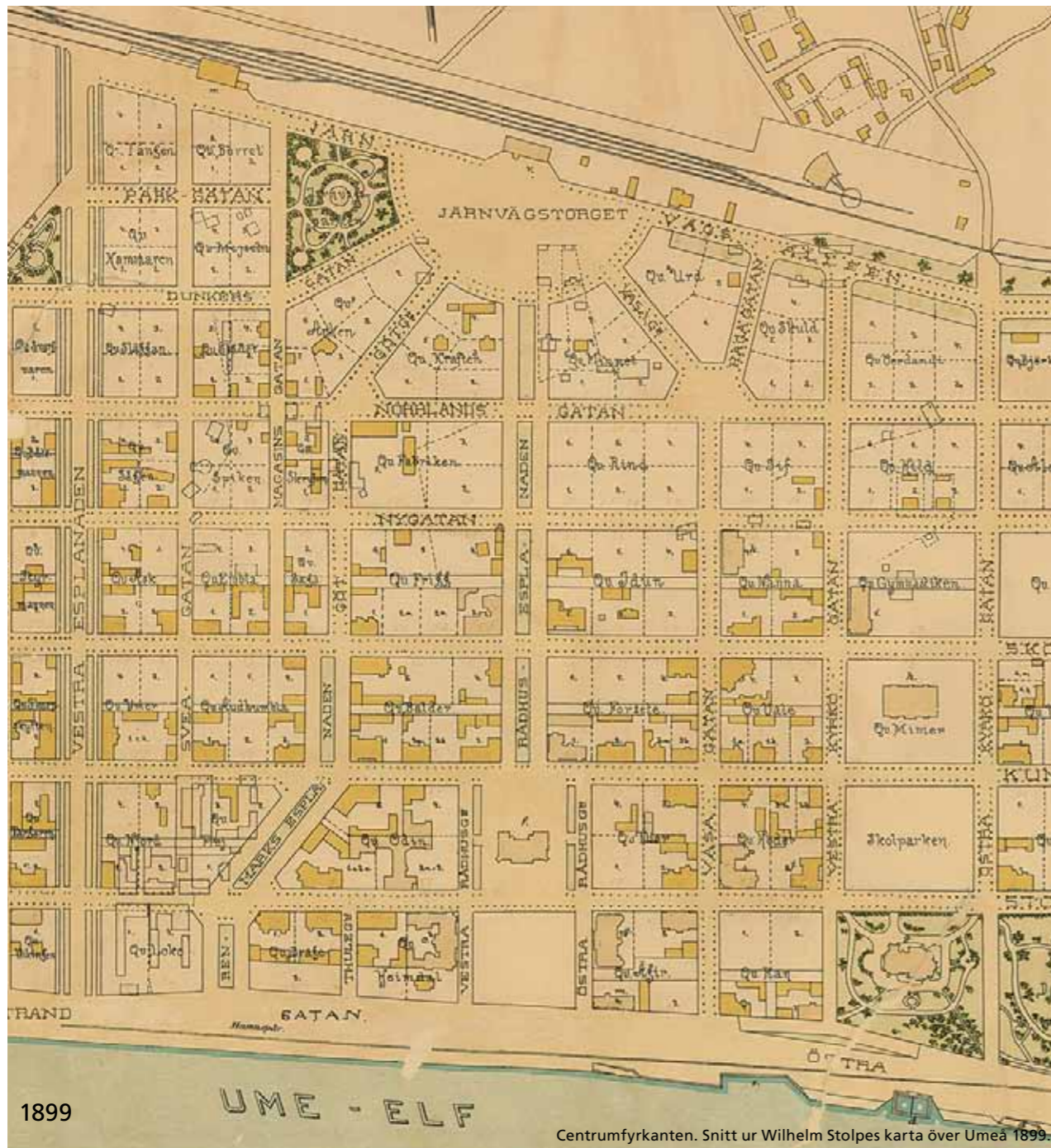
Efter branden. Utblick mot norr från Umeås cellfängelse, en av få byggnader som undgick att brandhärjas.

Handel och sjöfart

Före stadsbranden bestod stadens handelsflotta av trettiosex segelfartyg och fyra ångbåtar. På Tegslan- det fanns fem skeppsvarv, två av de fem förstördes vid branden men den väsentligaste anledningen till att varvsrörelsens betydelse avtog var att segelfartygens tid var förbi. Ett par decennier senare fanns fler ångbåtar än segelfartyg i staden. Ännu under 1920- och 1930-talen hade Umeå en hamn där det rädde liv och rörelse. Då var det fortfarande möjligt att färdas sjövägen till huvudstaden – Westerbotten och Thule hette ett par av stockholmsfararna.

Tjärtunnor i väntan på vidaretransport med segelskutor i Umeås hamn.

1899

Centrumfyrkanten. Snitt ur Wilhelm Stolpes karta över Umeå 1899.

Hamnen i Umeå vid tiden kring sekelskiftet 1900. Här syns segelfartyg vid kaj, Tullkammaren och Sjömanshuset, "Stora Hotellet."

Näslunds snickeri i kvarteret Fabriken väster om Rådhusplanaden brinner 1911.

Sekelskiftets Umeå

Med hjälp av en från Stockholm rekryterad stadsarkitekt, Fredrik Olaus Lindström, flera utifrån kommande arkitekter samt flitiga lokala husitäre som Carl Fridolf Sandgren och Erik Olaus Mångberg byggdes staden åter upp efter branden, nu med större tomter och breda esplanader till skydd mot eventuella bränder. Dragon- och infanteriregementena, sjukhuset, läroverket och järnvägen gav Umeå en ny prägel. Hamnen spelade ännu en viktig roll. I sjömanshusets, nuvarande Stora hotellets, festsalar roade sig umeborna. Från hotellets trädgårdsservering kunde man njuta av utsikten över älven och ha god uppsikt över ankommande båtar.

Nya Boktryckeribolagets hus, uppfört 1891 vid nuvarande Vasa-plan. Tryckeriet fanns i bottenvåningen, i övervåningen bodde boktryckaren med familj.

Takterrassen nedanför Stora Hotellet med utsikt över Rådhusparken och älven vid sekelskiftet 1900. Här fanns trädgårdsservering och musikpaviljong.

Utsikt från Rådhusornet mot Stora hotellet. Till höger Grahnska handelsgården med tillhörande trädgård och ekonomibyggnad.

Kungsgatan mot öster från Renmarkstorget.

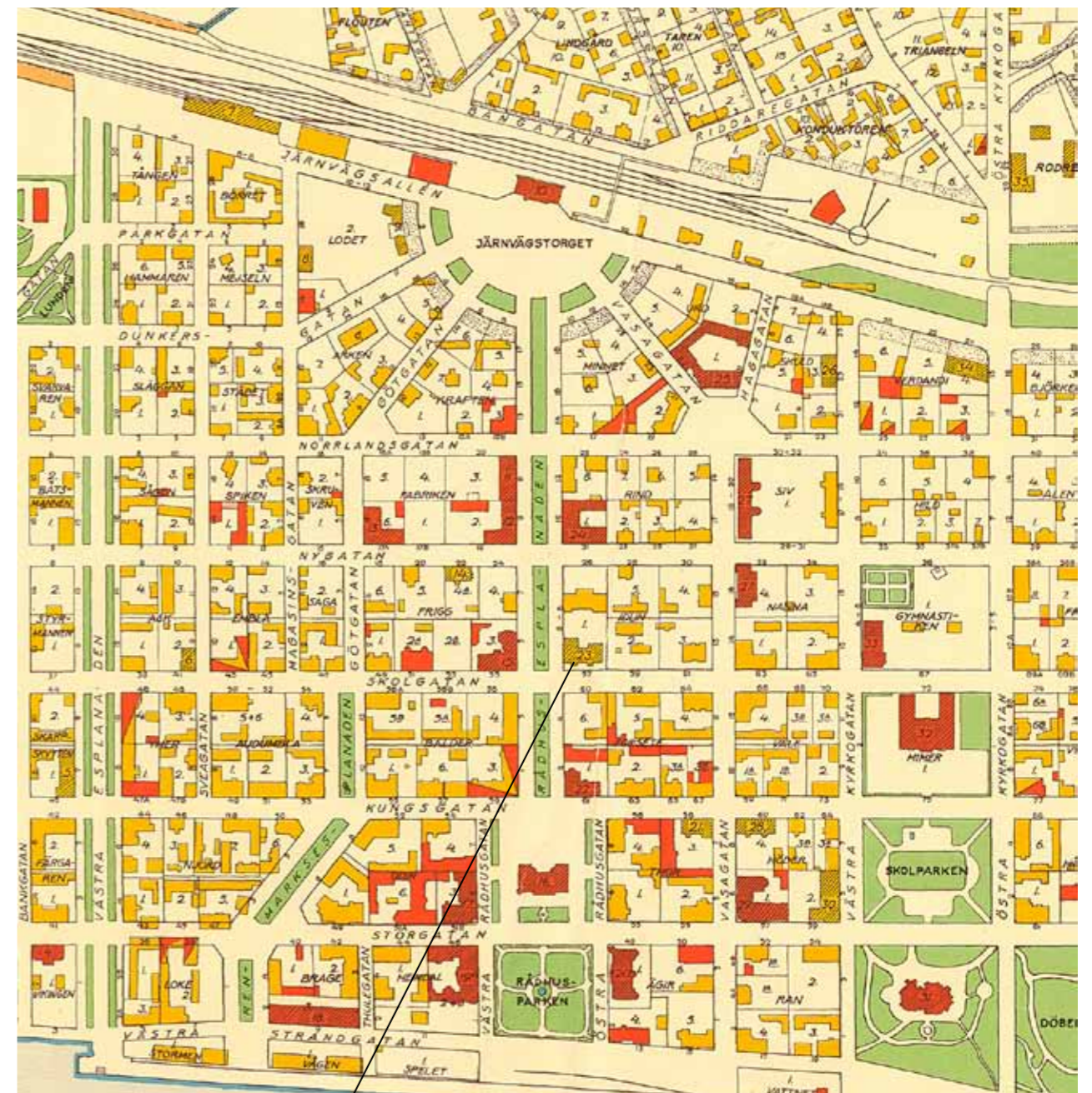
Umeå 1910–1950

Under 1900-talets första hälft präglades staden av sina två regementen. Handeln var fortsatt viktig, liksom sjöfarten. Men sedan den nya uthamnen i Holmsund, tillkommen 1922, tagit över alltmer av de tunga transporter, angjorde endast mindre fartyg hamnen inne i Umeå. Järnvägen kom med tiden att spela en allt viktigare roll för kommunikationerna med omvärlden. Den nya tegsbronns tillkomst 1949 var en stor händelse. Större arbetsplatser var Scharinska träsliperiet och Gösta Nyströms rälsbussfabrik. Samtidigt utvecklades Umeå som lärostad och som administrativ stad.

Umeå. Kungsgatan.

Kungsgatan österut från Renmarkstorget. I förgrunden numera rivna Centralhotellet. Längre bort skimtar Nya konditoriets skylt.

Moritzska gården.

1937

Snitt ur karta över Umeå stad sammanställd av Byggnadskontoret 1937.

Rådhusplanaden norrut före Moritzska gårdens flytt till sin nuvarande plats vid rondellen snett emot stadskyrkan.

Renmarkstorget sett från Thulehuset. Här har Erik Thelaus stora kontors- och butikshus från 1960 tagit plats bland trähusen.

Rådhusorget en lördag på 1950-talet. I bakgrunden torghandel och numera rivna Saedenska huset. Till höger Tempohuset, där Ahléns finns idag.

Ångbåten Korsholm, som trafikerar sträckan Umeå–Vasa, angör hamnen i Umeå. Omkring 1950.

50-talets Umeå

I början av 1950-talet var Umeå fortfarande en småstad med i huvudsak låg träbebyggelse och knappt 25 000 invånare. Butikerna var många utmed Kungsgatan, som var stadens huvudgata, och Umeå hade utvecklats till en riktig konditori- och caféstad. Sandbergs, Wallers och Lundins konditorier, Nya konditoriet och caféerna Viktoria, Linnea, Gothem och Nyktran var populära ställen att träffas på, liksom Melanders musikhandel med skivförsäljning, jukebox och café. Jazzintresset var stort och 1958 fick stan besök av självaste Louis Armstrong. I centrum låg biograferna Royal, Röda kvarn, Uman, Odeon och Saga och i centrala lägen fanns bensinstationer av märkena BP, Shell, Caltex och Esso. På 50-talet gav utbyggnaden av Stornorrfor kraftverk något av en Klondykestämning åt den norrländska kuststaden. Bostadsbyggandet tog fart. Startskottet till utbyggnaden av högre utbildning och sjukvård gick 1957, då beslut togs att en medicinsk högskola skulle inrättas i Umeå och att lasarettet skulle byggas ut till regionsjukhus. Samtidigt fick Umeå stadsbibliotek det s k femte exemplaret av allt svenskt tryck – en grundsten till universitetsbiblioteket.

Den moderna staden

På 1960-talet kom utbyggnaden av lasarettet till regionsjukhus och universitetets tillkomst att leda till en kraftig befolkningsökning. Bostäder för studenter och nyinflyttade uppfördes främst i nya stadsdelar runt universitetet. Och stadens centrum förnyades för att möta den växande stadens behov. Här skedde allt på kort tid och inom ramen för gällande stadsplaner, som utnyttjades maximalt.

Stadsarkitekten reagerade

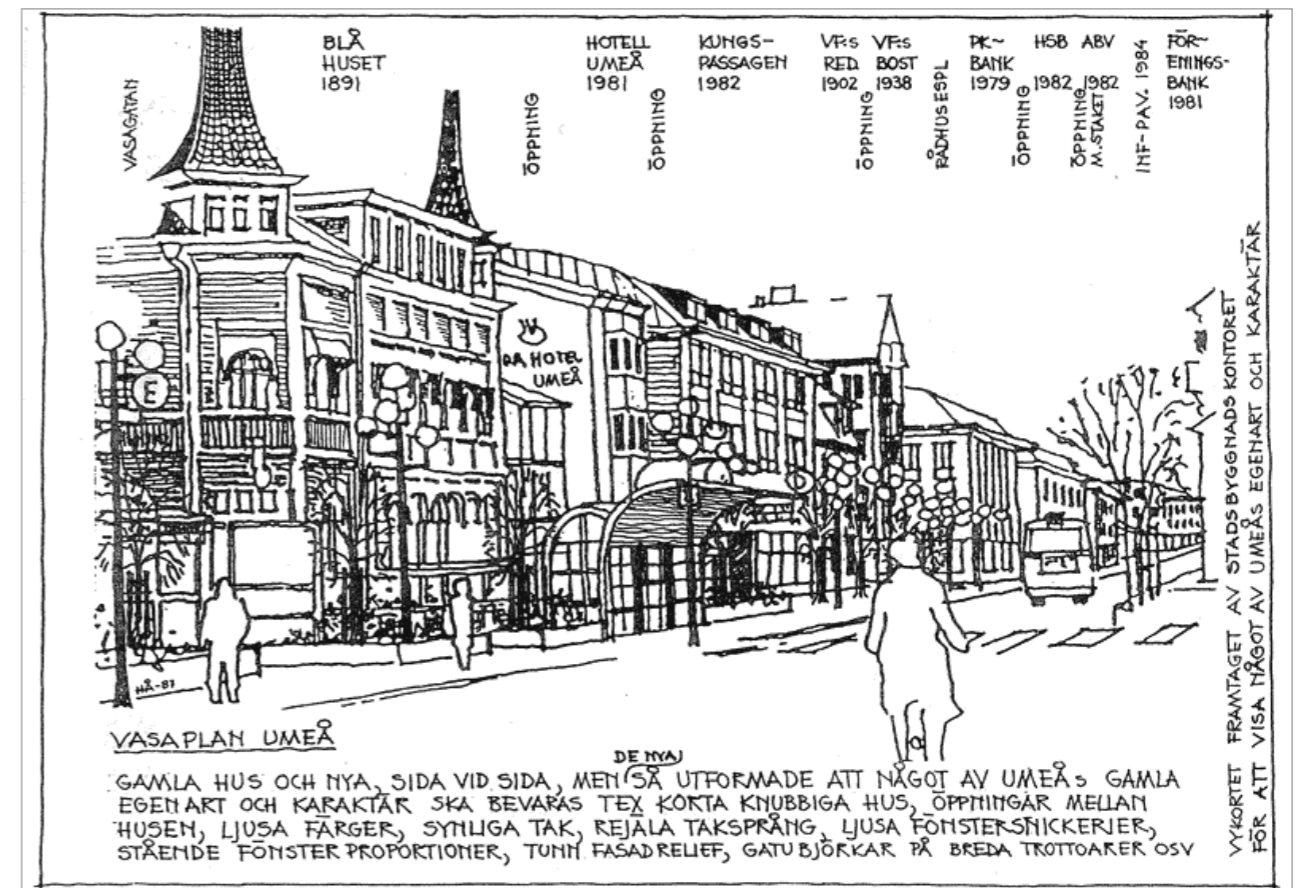
Den nya bebyggelsen ritades på 1960-talet i allmänhet av stockholmsarkitekter och fick för tiden typiska lådliknande former utan synliga tak. Fasadmaterialet var mörkrött tegel. Det stämde inte alls med Umeås gamla karaktär av lätt trästad i ljusa färger ansåg dåvarande stadsarkitekten Hans Åkerlind. Han lät ta fram en stadsbildsanalys, som under 80-talet förankrades politiskt i en översiktsplan. Detta ledde till att det sena 1900-talets hus i Umeå fick synliga tak och kraftigare taksprång, blev mer uppdelade och fick lättare färger.

Hotell Esplanad övertog på 1960-talet Stora hotellets roll som festpalats.

Kungsgatan omvandlades till gågata med arkader i samband med förnyelsen på 1960-talet.

"Vykort framtaget av stadsarkitekt Hans Åkerlind för att visa något av Umeås egenart och karaktär".

Bebyggelsens ålder

TECKENFÖRKLARING

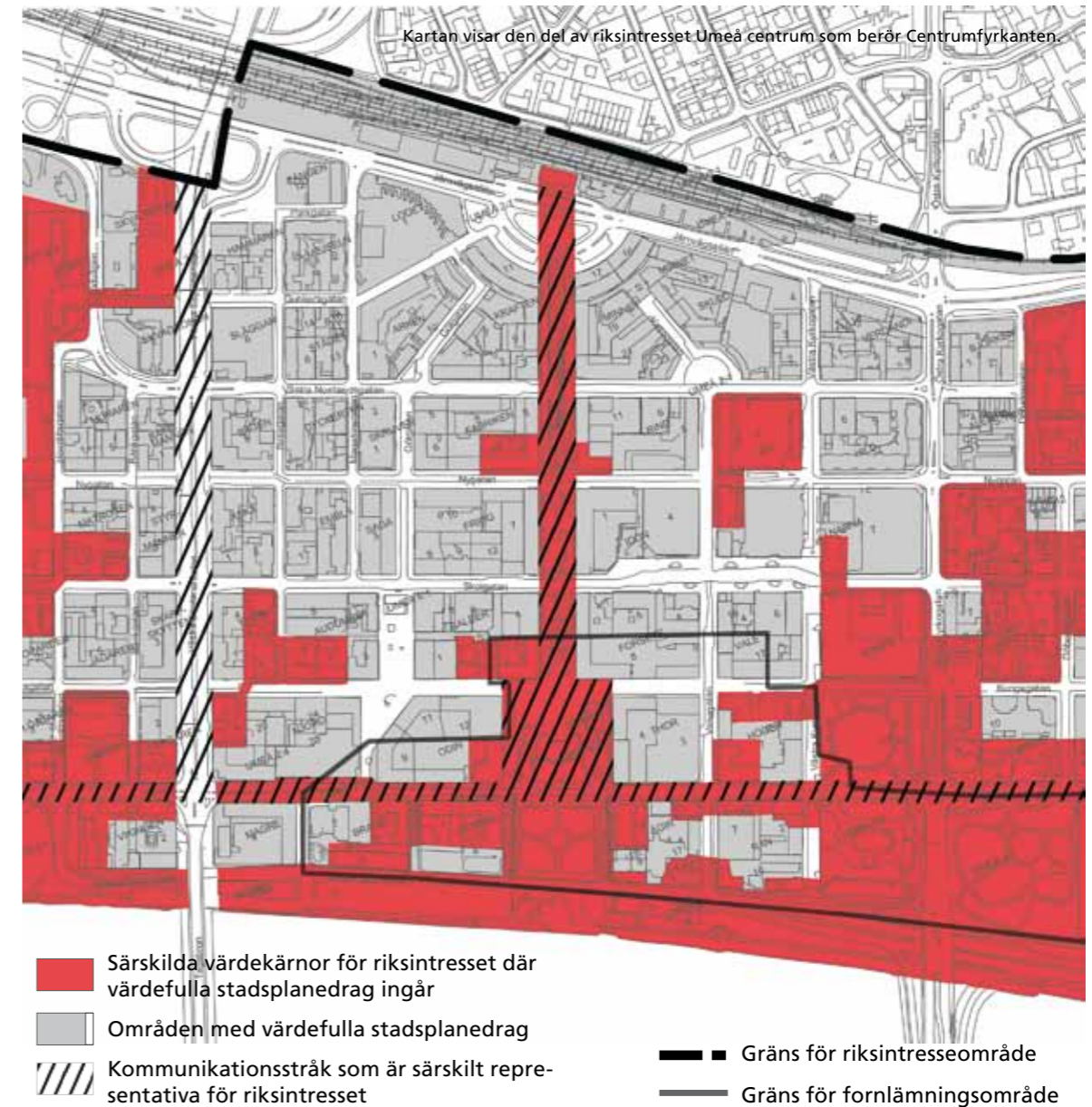
■	Före 1900
■	1900 - 20
■	1920 - 40
■	1940 - 50
■	1950 - 60
■	1960 - 70
■	1970 - 80
■	1980 - 90
■	Efter 1990

Umeå 2013

Centrumfyrcanten utvecklades mycket långsamt efter 1990, som kan utläsas av kartan. Initiativ från enskilda fastighetsägare saknades nästan helt samtidigt som staden växte kraftigt i ytterkanterna – inte minst tack vare universitetets fortsatta expansion. En ny översiktsplan från 2011 slår fast ett antal strategier som bygger på en kraftig tillväxt. Stadens centrum har getts en ny och viktig roll i ett tätare Umeå, där fastighetsägarna ser nya möjligheter att investera i sitt tidigare fastighetsbestånd. Ibland med dubblade ytor för kommersiella lokaler, men också med fler bostäder enligt kommunens riktlinjer.

Gatorna ges ny beläggning samtidigt som tillgängligheten ökar till butikerna, belysningen ses över och bilarna får begränsat utrymme till förmån för fotgängare och cyklister. Förädlingen av flera innerstadskvarter med äldre byggnader kan påbörjas när bilarna "körts ut". Stadskärnan berikas alltmer av ett större och mer varierat utbud som kännetecknar en storstad.

Riksintresset Umeå centrum

I Umeå finns, liksom i övriga landet, kulturhistoriska värden av olika slag. En del av dessa är av sådan art att de av Riksantikvarieämbetet bedömts vara av nationell betydelse. Landets riksintressen för kulturmiljövården är tänkta som läsverktyg för hela vår historia med dess sociala, ekonomiska och kulturella bredd och dess regionala särarter. De stärker dessutom stadens eller platsens identitet och attraktionskraft.

I landet finns ca 1 700 riksintressen för kulturmiljövården. Av dessa finns 51 i Västerbottens län. Riksintresset Umeå centrum omfattar en stor del av centrala Umeå samt f d regementsområdet I20. Det speglar Umeå som norrländsk handels- och sjöfartsstad samt som residensstad med förvaltning, utbildning och militär verksamhet, esplanader och parker. Länets riksintressen för kulturmiljövården har tillkommit i dialog mellan Riksantikvarieämbetet, Länsstyrelsen och kommunerna. Hanteringen av riksintressena styrs av miljöbalkens 3:e och 4:e kapitel. Länsstyrelsen har till uppgift att bevaka att riksintressena beaktas och inte påtagligt skadas genom olämpliga åtgärder. Tillskott och förändringar kan göras om kulturmiljöns värden beaktas.

Av kartan framgår riksintressets omfattning i Centrumfyrcanten. Miljöer som är representativa för riksintresset, dess s k värdekärnor, har markerats med rött. Där är risken för påtaglig skada störst. Inom gråmarkerade områden finns historiskt intressanta stadsplanemönster att beakta i stadsplaneringen. Fornlämningsområdet rymmer lämningar från 1600-talsstaden och skyddas av kulturmiljölagens 2:a kapitel.

Riksintresset Umeå centrum finns närmare beskrivet i *Länsstyrelsens meddelande 2009–8, Centrala Umeå och f d regementet I20 – en kulturmiljö av riksintresse*.

Allmänna råd

I detta avsnitt anges allmänna vägledande förhållningssätt till befintlig bebyggelse i Centrumfyrcanten. För stadspartier gäller dessutom för området särskilda förhållningssätt, se sid 44–79.

Gamla trähus med markiser som väderskydd.

Ett enkelt skärmtak i trä passar bra här.

Indragen butiksfasad ger skydd och ökad gångyta.

Arkad med pelare i fasadliv ger bredd åt gågatan.

Arkader och skärmtak

De äldsta butikerna i Umeå centrum ligger i små trähus som utgör trevliga inslag i stadsbilden. Husen ligger med sina fasader och skyltfönster i gatuliv. Till skydd för sol och regn, men också för att locka folk till butiken, har butiksägare ibland monterat markiser utanför den egna butiken. Detta går i allmänhet bra och bidrar, om det görs på ett passande sätt, till trivseln utmed gatan. Vid val av markis måste hänsyn tas till husets karaktär och färg och till helhetsintrycket av gatumiljön. Åtgärden är bygglovpliktig.

Ibland, men inte alltid, kan en mer permanent och samordnad lösning med lätt skärmtak i trä anpassat till husets eller husens karaktär accepteras.

Vid den omfattande omvandlingen av Umeå centrum som ägde rum på 1960-talet ersattes många av de gamla husen med nya och större affärs- och kontorshus, oftast med fasader i rött tegel och med platta tak. Mot Kungsgatan och Renmarkstorget försågs dessa hus till skydd mot väder och vind med arkader i bottenvåningen, något som blev ett karaktäristiskt arkitektoniskt drag för Umeås gågata. En del av arkaderna kantades av pelare i gatuliv, andra var effektivt indragna med en konstruktion som inte gjorde pelare nödvändiga. Arkaderna var, där de förekom, fastställda i detaljplan.

För att utöka butiksytorna har i början av 2010-talet arkaderna på flera av husen byggts bort, nya skyltfönster har uppförts i gatuliv och som väderskydd har skärmtak i glas monterats på fasaderna. Ett värdefullt arkitektoniskt drag i Umeås centrum har därmed gått förlorat. I gengäld har gågatan fått en mer öppen och tillgänglig utformning. Vid eventuell fortsatt omvandling av arkader till butiksytta bör största tänkbara hänsyn tas till de enskilda husens arkitektur och till helhetsintrycket utmed gatan. Skärmtak får inte monteras så att skador uppkommer på husens fasader ovanför bottenvåningarna.

Kvarteret Odin utmed gågatan där arkader byggts bort och ersatts med skärmtak (ovan). Till vänster relativt elegant igenbyggda arkader mot Renmarkstorget.

Leanas modebutik på Rådhusplanaden 13 med klassiskt skyltfönster från 1933.

Vacker och tilltalande butiksentré i ädelträ på Sveagatan 13. Denis Sundberg 1952.

Elegant butiksentré i glas och stål på Rådhusplanaden 7. Erik Thelaus 1965.

Skyltfönster

Skyltfönster är en företeelse som funnits sedan 1900-talets början. Innan dess hade butikerna samma fönster som huset i övrigt och någon mer omfattande utställning av varor i fönstren förekom inte. Dagens stora skyltfönster bidrar till upplevelsen av Centrumfyrcanten som ett levande och innehållsrikt stadscentrum. Kvällstid skapar ljuset från skyltfönstren trygghet för förbipasserande nattvandrare.

Att täcka för butikens skyltfönster är en bygglovpliktig åtgärd, som i de flesta fall inte är acceptabel. Om åtgärden ändå medges gäller höga krav på hänsyn till omgivande arkitektur och stadsbild. Ett alternativ, som ibland kan godtas, är fullstora men grunda invändigt upplysta skyltfönster med grafiskt och estetiskt tilltalande skyltmaterial.

Skyltfönster täckta med reklam som förfular stadsbilden.

Här förfulas ett fint funkishus av självhäftande grön folie klistrad på bottenvåningens fasad.

Skyltar

Butikernas och verksamheternas fasadskyltar är ett viktigt inslag i miljön i centrum och bidrar till en upplevelse av ett rikt stadsliv.

Men även när det gäller skyltar krävs anpassning till och samspel med den byggda miljön. Det betyder

Skylt som visar var ingången till danslokalen Äpplet finns. Välplacerad och fint designad.

inte att gamla hus alltid måste ha "gamaldags skyltar".

Grundläggande krav är att skyltens design ska vara av hög kvalitet, något som gynnar både de enskilda verksamheternas marknadsföring och stadsbilden. Även skyltens placering på fasaden är en viktig fråga. Hänsyn måste tas till såväl husets arkitektur som till att skylten ska kunna urskiljas bland gatans alla övriga skyltar.

I kulturhistoriskt värdefulla miljöer bör samråd om utformning och placering av skyltar ske i samband med bygglovprövning.

Skylt till klädbutik som på bra sätt anpassats till husets karaktär.

Stadskyrkans port, 1890-tal.

1930-talsport på Västra Norrlandsgatan 15. Gamla VK-husets entré, Rådhuset 10, 1920-tal.

Sveagatan 6, spegeldörr, 1910-tal.

Dörrtrycken, 1960-tal.

Portar

Husen i centrum passeras av många människor. På dom större stråken finns skyltfönster i bottenvåningarna. Ibland mynnar utfarer från garage och P-däck mot trottoaren. På sidogatorna kanske någon bor och ett privat liv anas bakom fasaden.

Men en port som leder in till husets inre finns alltid. Dess utseende varierar, men gemensamt för många äldre och ibland även yngre portar i Centrumfyckanten är att husägare och arkitekter här vinnlagt sig lite extra för att husen ska visa upp sig på ett fint sätt mot gatan.

Trähusen från tiden kring sekelskiftet hade ursprungligen hantverksmässigt utförda spegeldörrar, med enklare eller mer påkostade profiler. På 1930-talet var höga portiker med kraftigt markerad omfattning, innefattande såväl port som överljus, på modet. 1950- och 60-talets hyreshus har entrédörrar i ädelträ med genomtänkt design av trycken och draghandtag.

Där gamla fina originaldörrar finns kvar bör ett bevarande alltid övervägas. En äldre dörr kan oftast renoveras. Den kan också om det behövs, förstärkas och isoleras på insidan. En annan möjlighet är att komplettera originaldörren med en extra innerdörr. Behöver dörren ändå bytas finns i länet bra snickeriföretag som kan tillverka dörrar med dina gamla som förebild och med förbättrad värmeisolering och säkerhet. Västerbottens museum kan ge tips om sådana hantverkare.

Dörrblad i ädelträ, 1950-tal.

Stadsbiblioteket, vackert entréparti men utbytt dörrblad. Rådhusplanaden 7 med teak och mosaik, 1960-tal.

Kungsgatan 44. Vackert trapphus från 1905 med generös bredd i trapploppet, pärlspont i tak och på vägg, spegelfris i bjällklagshöjd, pardörrar med etsade glas och svarvade räcesstolpar.

Pärlspont på vägg. 1920-tal.

Räcke i funkisstil. 1930-tal.

Smidesräcke med handledare i trä. 1950-tal.

Räcke i rostfritt stål. 1970-tal.

Kungsgatan 51. Originalarmatur.

Kungsgatan 51. Trapphus från 1923 i nationalromantisk stil med brunlaserad lockpanel, målningsdekor och vackert spröjsade spegeldörrar. Liten originalarmatur i taket.

Trapphus

Trapphusen i flerbostadshusen var förr ägarens välkomsthälsning till boende och besökare. Där fanns hantverksmässigt utförda detaljer, smakfull färgsättning, ibland dekorativt måleri på väggar och i tak eller någon annan form av konstnärlig utsmyckning. Många vackra trapphus har blivit offer för grävskoporna under 60- och 80-talets rivningar eller förlorat sin karaktär i samband med omfattande renoveringar.

Där den ursprungliga karaktären finns kvar finns all anledning att renovera varmt. Västerbottens museum kan, i mån av tid, ge goda råd till den som vill bevara eller återställa den ursprungliga karaktären i sitt trapphus.

Observera att nya brandkrav i trapphus med träpanel oftast kan tillgodoses genom att tak i vilplan, trapploppets undersida och övre delen av väggen, ned till 15 cm ovanför ledstängsen, kläs med gipsskivor som kantas fint med en hörnlist. En sådan åtgärd vidtogs för några år sedan, med gott resultat, vid om- och tillbyggnad av ett äldre trähus på Strandgatan 23 Öst på stan. Ett annat sätt att rädda en värdefull trapphusinteriör kan vara att sprinkla trapphuset.

Ramp i kv Höder som skadats av snöröjning.

Trevligt utformad ramp i gatsten och smide på kontorshus utmed Västra Norrlandsgatan.

En enklare ramp i tryckimpregnerat virke kan ibland kännas rätt som här vid Hamnmagasinet.

Butik med sänkt bjälklag för bekvämt insteg, kv Höder.

Gamla Riksbanken med gedigen ramp i smide och huggen natursten.

Tillgänglighet

Bottenvåningen i gamla hus ligger oftast några steg upp från markplanet. Denna nivåskillnad innebär ett hinder för den som sitter i rullstol eller har svårt att gå. Sedan 2001 ställs krav i Plan- och bygglagen på att den som äger en lokal dit allmänheten har tillträde ska åtgärda hinder som är enkelt avhjälpta, så att även människor med funktionsnedsättning kan få tillträde till och använda lokalen.

Tillgängligheten kan förbättras på olika sätt: genom att anpassa omgivande marknivå till husets entré, anlägga en utvändig ramp eller ordna med en invändig lösning som överbryggar nivåskillnaden. Oavsett vilken lösning som väljs ställer Plan- och bygglagen krav på att ändringen görs varsamt och för särskilt värdefulla hus att den inte medför förvanskning av husets karaktär.

Åtgärder för att fylla kraven på tillgänglighet är bygglovpliktiga. För ett fint resultat och för en smidig bygglovprocess bör arkitekt anlitas och samråd med byggnadsantikvarie ske.

Kungsgatan, gågata med marknivåer anpassade till butikernas entréer.

Korspostfönster, 1880-tal.

T-postfönster, 1890-tal.

Sexrutors tvåluftsfönster, 1930-tal.

Tätspröjsat upptill, 1920-tal.

Med fönsterluckor i bv, 1930-tal.

Tvåluftsfönster, 1940- och 50-tal.

Fönster och färger

Fönstren bidrar på ett särskilt sätt till husets karaktär och tidsprägel. Tänk på att äldre fönster ofta är av bättre virke än dagens och överväg att behålla och renovera dem. Om man väljer att byta fönster, bör ett utseende nära originalet väljas. Var noga med att bibehålla storlek och proportioner. Undvik moderna vippfönster då dessa, speciellt när dom står öppna för vädring, helt förändrar husets karaktär. Undvik även s k insticksfönster, där den gamla karmen får sitta kvar. Sådana fönster förändrar fasadens proportioner och släpper in mindre ljus i dina rum.

Bebyggelsens färgsättning är en modebetonad företeelse och växlar med byggnadsstilen. Ofta kommer husets arkitektur bäst till sin rätt om det målas i ursprungliga eller för tiden typiska kulörer. Tänk dig därför för innan du byter ut dina fönster till nya vita eller gråvita klädda med plåt eller utförda i plast. Med sådana fönster finns ingen möjlighet att vid senare tillfälle övergå till mer tidstypisk färgsättning.

Förr var fönster sällan vitmålade. Under 1800-talet användes två närbesläktade nyanser på fasad och listverk: en ljusare för fasaden, en annan något mörkare för listverken, ibland omvänt. Fönsterbågen gavs en mustig mörk nyans, vanligen i brun, grön eller engelskt röd. Samma färger var vanliga på 30- och 40-talets fönster. I skriften "Att välja färg" och på webportalen www.hallahus.se finns mer att läsa om färgsättning genom tiderna.

Perspektivfönster, 1950-tal.

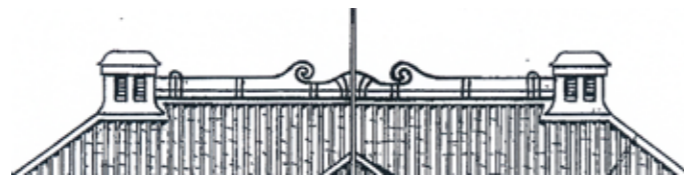
Fönsterband, 1970-tal.

Utskurna väggytor, 2000-tal.

Rådhusets tak med tinnar, torn och vackra skorstenkrön. Bakom tornet gömmer sig, relativt diskret ett modernt tekniktillägg.

Ventilationshuvar och taksmide i jugendstil på ryttmästare Sandströms hus vid Operaplan. Utsnitt från originalritning. Erik Eriksson 1924.

Gammal och ny teknik på taken

Under 1800-talet och under 1900-talets första decennier lade arkitekter och byggherrar ner stor möda på att ge husens tak en vacker utformning. Allmänt fanns en strävan att ge staden som helhet en vacker silhuett.

Även huvar för rökutsläpp och ventilation inkomponerades under 1800-talets slut och 1900-talets första hälft i takens arkitektoniska gestaltning. Skorstenarna utformades med vackert murade krön, som på Rådhuset. Ventilationsdon kunde bidra med egna arkitektoniska kompositioner på husens tak, som på Mimerskolan.

Idag utformas tekniken på husens tak av tekniker och sätts samman av färdiga element. Dessa tillägg slår ofta hårt mot äldre hus. Samråd med byggnadsantikvariskt sakkunnig kan bidra till hänsynsfull placering och utformning.

Modern ventilationsteknik i kv Audumbla vid Renmarkstorget.

Klimataggregat på fasaderna

Numera är det vanligt att bostäder, kontor och butiker förses med klimataggregat av olika slag. Dessa tillägg utgör främmande och ofta förfulande inslag på i övrigt välkomponerade fasader. Tänk på att inte välja en alltför framträdande plats för placering av pumpen, gör snygga montage och prydliga kabeldragningar och måla eventuellt värmepumpen med tillhörande kablage i fasadens färg.

Föredömligt målad i fasadfärgen.

Ett ovanligt grepp, kanske bättre än mycket annat.

Till- och påbyggnad

Till- och påbyggnad av befintliga hus är ett av flera sätt att förtäta staden. Att bygga till och bygga på hus är ingen ny företeelse. På landsbygden i Västerbotten har många enkelstugor genom tillbyggnad vid ena gaveln förvandlats till parstugor.

Under 1900-talets senare del anpassades tillbyggnaderna i allmänhet till den ursprungliga stilen på husen. På så vis förlängdes f d kasernbyggnaden på K4 år 1908 genom tillbyggnad i anpassad stil vid gavlarna. Samma skedde på 1950-talet med f d flickläroverket Väst på stan, inför ombyggnad till lokaler för Hovrätten. Idag är det svårt att avläsa på dessa hus att de en gång blivit tillbyggda, så underordnad den ursprungliga stilen är dessa tillbyggnader.

I centrala stan finns också många exempel på till- och påbyggnader av äldre trähus, men då har förvandlingen av husets byggnadsvolym och karaktär ofta varit mer genomgripande. En som under 1930- till 1960-talet haft sitt finger med i många sådana skickligt utförda omvandlingar är arkitekten Denis Sundberg. Ett envånings uthus Öst på stan med drängkammare, tvättstuga, vedbodas och stall blev efter hans ritningar år 1932 om- och påbyggt till tvåvånings bostadshus. Väst på stan, i kvarteret Båtsmannen vid Hovrättsgatan, har ett litet äldre hus av samma arkitekt genom till- och påbyggnad omvandlats till ett större bostadshus. Denis Sundberg ritade 1934 även de tillbyggda korta flyglarna på länsresidenset, material och stilmässigt i anpassad stil, men ändå sofistikerat förenklade och därmed avläsbara som tillbyggnader för ett vant öga.

Även i Centrumfyrcanten finns exempel på påbyggnader, som de flesta av oss inte är särskilt medvetna om. Så är det blå f d posthuset vid Rådhusplanaden påbyggt mot esplanaden med en våning och förlängt och påbyggt mot Nygatan i ett par omgångar, den senaste 1999. Intelligande kontorshus vid esplanaden, som var tre våningar högt från början, påbyggdes 1988 med ytterligare två våningar.

Under senare år har det blivit vanligt att ge till- och påbyggnader ett eget uttryck, något som gör dem helt avläsbara som tillägg och som, enligt många uppfattning, tillför stadsbilden nya spännande inslag.

Sådana exempel är Försäkringskassans hus i kv Embla som byggts på med tre hela våningar och den tillagda indragna takvåningen med välvd takform på f d Länsförsäkringars kontorshus i kvarteret Frigg. Idag är flera stora om- och påbyggnadsprojekt aktuella i centrum.

Tillägg till den befintliga bebyggelsen kan som framgår göras på flera olika sätt. Oavsett vilket sätt som väljs måste i Centrumfyrcanten, där många hus är byggnadsminnen eller ingår i värdekärnor för en kulturmiljö av riksintresse, höga krav på arkitektonisk kvalitet och samspel med befintlig omgivande bebyggelse gälla.

F d posthuset, till- och påbyggt i flera omgångar.

Intelligande kontorshus, påbyggt med två våningar.

Kontorshus kv Frigg, påbyggt med ny takvåning 2010.

Förslag till påbyggnad av Uman hotell nov 2011.

Försäkringskassans hus, påbyggnad 2013.

En blandning av överbyggda gårdar, varuintag, charmiga trähusfasader och skyddade uteplatser mitt i staden.

Markparkering på grusad yta kantad av maskrosor i kv Skruven.

Inne i kvarteren

Bakom gatufasaderna, inne i kvarteren, finns andra miljöer som också tillhör staden, men som bara några av oss kommer i kontakt med. Dessa miljöer skiftar från kvarter till kvarter och har ingen enhetlig karaktär.

Här finns gårdar med charmiga trapphustorn och trivsamma snickeriverandor, men också slarvigt uppslängda luftvärmepumpar på fasaderna, inlastningsgator till affärernas varuintag, soprum, underjordiska garage och överdäckade gårdar. Detta är centrums baksidor, som inte är menade att ses av andra än dem som har anledning att vistas där: varuleverantörer, butiksanställda, ägare till parkerade bilar, boende och fastighetsskötare.

Samtidigt finns här en potential som är dåligt tillvaratagen, något som också uppmärksammas i kommunens översiktsplan från år 2011. En del av miljöerna borde kunna öppnas upp och göras tillgängliga för allmänheten och för lokalisering av småskaliga butikstråk, som alternativ till de stora gallerierna. En mer samlad syn på utformningen av miljöerna i kvarterens inre och en bättre gestaltning av dem är i alla händelser önskvärd.

Gamla trähus och grusade gårdar men ingen grönska i kv Audumbla.

I kv Rind och kv Frigg upptas stora ytor av markparkering.

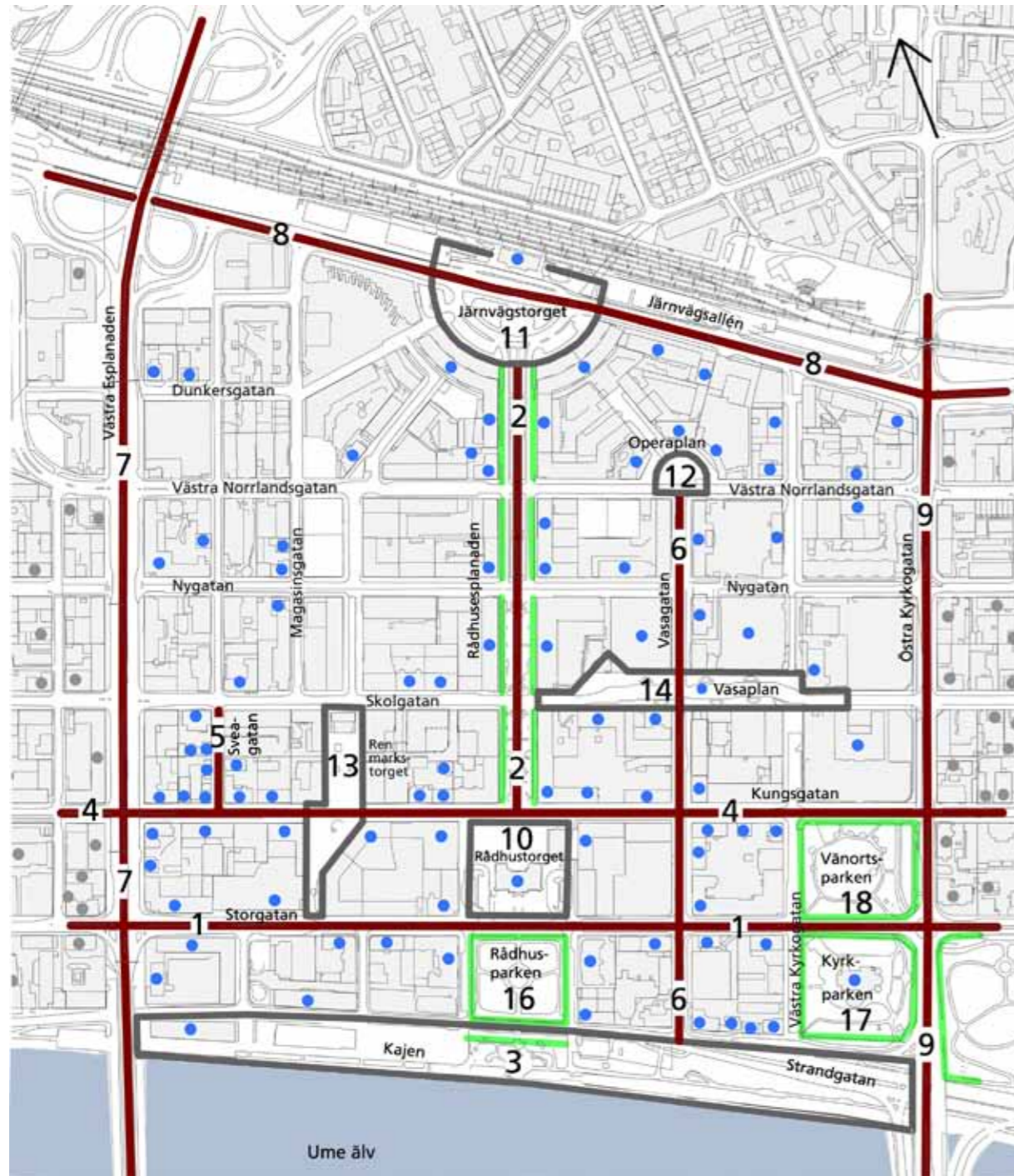
Kv Odin, helt överbyggt och med ventilationsteknik på taken.

Arkitektur och gårdsplanering från 1990-tal i kv Ask till vänster och kv Sågen till höger.

Parkeringshuset Parketten och överbyggda gårdar dominerar i kv Njord.

TECKENFÖRKLARING

- Stadsparti utmed gata
- Stadsparti vid plats
- Stadsparti vid park
- Särskilt värdefull enstaka byggnad inom Centrumfyrcanten
- Särskilt värdefull enstaka byggnad Öst och Väst på stan
- 00 Siffrorna hänvisar till byggnadsordningens beskrivning av stadspartier

Stadspartier och särskilt värdefulla enstaka hus

Umeås centrumkärna, i dagligt tal och i planerings-sammanhang kallad Centrumfyrcanten, avgränsas av järnvägen i norr, älven i söder, Västra Esplanaden i väster och Östra Kyrkogatan i öster.

Större delen av Umeås gamla tätbebyggda stadskärna från 1632 brann ner till grunden 1888. Återuppbyggnaden skedde efter en rutnätplan med björkkantade långgator i öst–västlig riktning och tvärgator som ger vackra utblickar ner mot älven och kajområdet. Stadsdelen omges och genomkorsas av tre breda och trädplanterade gatu-tråk i nord–sydlig riktning, Västra Esplanaden, Rådhusplanaden och Östra Kyrkogatan. Två kvarter upp från älven och parallell med denna ligger Kungsgatan, som är gågata sedan 1960-talet och stadsdelens viktigaste butiksstråk. Ett steg närmare älven löper Storgatan, stadens gamla huvud- och genomfartsgata. Här ligger stadens förnämsta äldre byggnader samlade. Österut på älvbrinken ligger stadskyrkan och norr därom i samma parkstråk, den pampiga byggnad som var stadens första läroverk. Båda är viktiga ”landmärken” i stadsbilden.

Idag, inför Kulturhuvudstadsåret 2014, sätter tre omfattande och storskaliga nybyggnadsarbeten sin prägel på centrum. I slutningen mellan Storgatan och älven byggs det stora kulturhuset ”Väven” med tillhörande höghushotell, hela kvarteret Forsete mellan gågatan och Vasagatan omdanas och får en ny galleria, Utopia, och i kvarteret Nanna har bygget av ett nytt badhus påbörjats.

Så här läser du kartan

Kartan till vänster visar karaktärsskapande stadspartier som identifierats inom stadsdelen. På kartan har dessutom fastigheter med enstaka byggnader av särskilt stort kulturhistoriskt, arkitektoniskt eller miljömässigt värde markerats med blå prickar. Observera att flera värdefulla byggnader ibland finns på samma fastighet.

För alla byggnader i stadsdelen, oavsett kartans markeringar, gäller enligt Plan- och bygglagen (PBL) att underhållet ska anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt. Byggnader som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt eller som ingår i ett bebyggelseområde av denna karaktär får enligt samma lag inte förvanskas. Detta innebär inte något generellt förbud att bygga till eller på andra sätt förändra ett hus. Det viktiga är att husets ursprungliga karaktär inte går förlorad och att eventuella tillägg samspelar på ett fint sätt med ursprungsbyggnaden. Blå prick innebär inte att huset inte får rivras. Vad som är möjligt i varje enskilt fall avgörs av byggnadsnämnden.

Ny bebyggelse inom stadsdelen ska utformas och placeras på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stadsbilden, kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan.

Utdrag ur Plan- och bygglagen finns på sid 4 i denna byggnadsordning.

Här kan du läsa mer om stadspartier och hus

På sid 16–25 återges, under rubriken ”Allmänna råd”, generella förhållningssätt i ett antal ofta förekommande frågeställningar. Dessa förhållningssätt gäller alla hus i stadsdelen.

Särskilt värdefulla enstaka hus ges en kortfattad presentation på sid 30–43. En förteckning med fastighetsbeteckningar i bokstavsordning finns på sid 28–29. På sid 44–79 finns beskrivningar av kartans 17 stadspartier samt vägledande förhållningssätt till dessa.

Observera

Byggnadsordningen innehåller inga bestämmelser utan avser att ge underlag för tillämpningen av Plan- och bygglagens regler om hänsyn till stads- och landskapsbild, natur- och kulturvärden, byggnaders egenart och helhetsverkan samt miljömässiga värden. Förhållningssätten ska uppfattas som vägledande. När i byggnadsordningen upptagna byggnader och miljöer berörs i plan- och bygglovärenden prövas bevarandevärdet av byggnadsnämnden. En avvägning görs då mot andra förekommande intressen (se Översiktsplan Umeå kommun – Fördjupning för de centrala stadsdelarna sid, 32).

● Register över särskilt värdefulla enstaka hus

	Sid		Sid		Sid
A rken 10. Götgatan 9–13	35	M agne 4. V Esplanaden 2, Storg 38A–F/ Renmarksespl 1/V Strandgatan 5–7	40, 44, 58	Stormen 1. V Strandg 4. Hamnmagasinet	39, 48
Audumbla 1. Kungsgatan 49/Sveagatan 6	33, 50	Mimer 1. Kungsgatan 75. Mimerskolan	33	Sågen 5. Sveagatan 13	39
Audumbla 2. Kungsgatan 51	36, 50	Mimer 1. Kungsgatan 75	43	Sågen 5. V Esplanaden 18	42, 58
B alder 6. Kungsgatan 57, västra gatuhuset	33, 50	Minnets 13, Järnvägsallén 14A–B, 16A–B	39, 60	T hor 4. Kungsg 56/Ö Rådhusgatan 8	39, 50, 64
Balder 6, Kungsgatan 57, östra gatuhuset	36, 50	Minnets 16, 17, 19. Rådhusespl 16A–D, 18A–D/Järnvägsallén	39, 11, 46	U meå 6:2. Rådhusstorget 1. Rådhuset	30, 64
Balder 6, Kungsgatan 57, östra gårdshuset	36, 50	Minnets 23. V Norrlandsgatan 19	35, 68	Umeå 6:4. Stadskyrkan	32, 76
Brage 5. Storgatan 42	35, 44	N anna 5. Vasagatan 16	31, 56	Umeå 7:4. Järnvägsstationen	33, 11
Brage 6. Thulegatan 1. Tullkammaren	34, 48	Nanna 6. Vasaplan 63–65/Nygatan 34/ Vasagatan 14–18	42, 72	V ale 17. Kungsgatan 69	43, 50, 56
D yckerten 2. Nygatan 13/Magasinsgatan 5	35	Nanna 7. Skolgatan 67. F d gymnastikhus	32, 72	Vasaplan, väntkurer	42, 72
E mbla 1. Skolgatan 43	38	Njord 4. Kungsg 44 /V Esplanaden 6	34, 50, 58	Verdandi 2. V Norrlandsgatan 27	36
Embla 5. Skolgatan 45	43	Njord 20. Kungsgatan 46	40, 50	Verdandi 9. Järnvägsallén 24	38, 60
F abriken 7. Nygatan 19	37, 46	Njord 23. Storg 47/Renmarkstorget 3. P-hus	41, 70	Y mer 1. Kungsgatan 47A/V Esplanaden 8	38, 58
Forsete 4. Vasagatan 11. Blå huset	31, 72	Njord 23. Renmarkstorget 5/Storgatan 50	42, 70	Ymer 2. Kungsgatan 47B	30, 54
Forsete 5. Skolgatan 62	42, 72	Njord 28. Storgatan 43/V Esplanaden 4	40, 58	Ymer 2. Kungsgatan 47D	30, 54
Forsete 5. Kungsgatan 61–67	41, 50	O din 3. V Rådhusgatan 5. Sparbankshuset	35, 44	Ymer 2. Kungsgatan/Sveagatan 3	30, 54
Frigg 7. Rådhusespl 5–7/Nygatan 22	41, 46	Odin 11. Kungsg 52/Renmarkstorget 8	40, 50, 70	Ymer 3. Sveagatan 7/Skolgatan 48	34, 54
Frigg 9. Skolgatan 51	34	Odin 12. Kungsg 54/V Rådhusgatan 12	41, 50, 64	Ä gir 7. Storgatan 48. Handelsbanken	33, 44
Frigg 12. Skolgatan 52	40	R an 2. Storgatan 54	36, 44	Ägir 9. Ö Rådhusgatan 2	31, 48, 74
H ammaren 1. Dunkersgatan 1	35, 58	Ran 7. Storgatan 52	37, 44	Ägir 11. Storgatan 50. Gamla apoteket	31, 44
Hammaren 2. Dunkersgatan 3	38	Ran 10. Vasagatan 2/V Strandgatan 17	32, 48	Ägir 12. Vasagatan 1. Aschanska villan	34, 48
Heimdal 1. Storgatan 44. Reiniuska gården	32, 44	Ran 10. V Kyrkogatan 1. Borgmästarvillan	32, 48		
Heimdal 4. Storgatan 46. Stora hotellet	32, 44	Ran 10. V Kyrkogatan 1. Fd varmbadhus	32, 48		
Hild 5. V Norrlandsgatan 36A	40	Ran 10. V Strandgatan 17	43, 48		
Höder 7. Kungsgatan 60	31, 50	Rind 5. Nygatan 23	39		
Höder 7. Kungsgatan 62	31, 50	Rind 11. Rådhusespl 10/Nygatan 21	37, 46		
Höder 7. Kungsgatan 64	31, 50	Rind 11. Rådhusespl 12/V Norrlandsg 22	37, 46		
Höder 7. Vasagatan 6/Storg 57. Riksbanken	33, 50	S iv 1. V Norrlandsgatan 30. Vasaskolan	36, 56		
Höder 7. Vasagatan 8	38, 56	Siv 1. V Norrlandsgatan 30. Gymnastikbyggn	38		
I dun 1. Rådhusespl 6 A. Stadsbibliotek	42, 46, 72	Skuld 1. Operaplan 5	38, 68		
Idun 4. Vasaplan 59–61/Nygatan 28/ Vasagatan 13–15. Folkets hus	42, 72	Skuld 1. Operaplan 7–9, Norrlandsoperan	43, 68		
K raften 3. Rådhusesplanaden 13	37, 46	Skuld 2. V Norrlandsgatan 23	37		
Kraften 9, 11. Rådhusespl 15, 17A–E	39, 46, 11	Skuld 3. V Kyrkogatan 23	36		

Särskilt värdefulla enstaka hus, presenterade i kronologisk ordning

Här nedan presenteras enstaka hus som har särskilt stort kulturhistoriskt, arkitektoniskt eller miljömässigt värde. På kartan på sid 26 markeras dessa med blå prick. En del hus är skyddade som byggnadsminnen, för dessa gäller särskilda av länsstyrelsen fastställda föreskrifter. Andra hus är skyddade med Q, q eller k i stads- eller detaljplaner upprättade av kommunen. Där gäller planens bestämmelser. Karaktären på övriga särskilt värdefulla enstaka hus får enligt Plan- och bygglagen inte förvanskas. Detta innebär inte något generellt förbud att bygga till eller på andra sätt förändra ett hus. Det viktiga är att ursprungsbyggnadens karaktär inte går förlorad och att eventuella tillägg på ett estetiskt tilltalande sätt samspelar med ursprungsbyggnaden. Blå prick innebär inte att byggnaden inte får rivras. Vad som är möjligt i varje enskilt fall avgörs av byggnadsnämnden.

Husägare som har planer på att byta takmaterial, fasadmaterial, fönster eller dörrar, ändra färgsättning, bygga om eller bygga till, bygga skärmtak för bil, plank eller veranda bör i tidigt skede, innan några materialbeställningar gjorts, kontakta kommunens bygglovhandläggare. De kan ge råd och synpunkter som underlättar en smidig bygglovhantering. Råd om vård och underhåll ges av byggnadsantikvarierna på Västerbottens museum.

q i detaljplan

Ymer 2. Kungsgatan/Sveagatan 3

Bostadshus uppfört för grosshandlare Hamberg omedelbart efter stadsbranden 1888. Ursprungligen med fasad indelad av konsoler och listverk samt parstuguplan med förstuga mitt på långsidan mot gården, sal vid södra gaveln och kök och sovrum vid norra. 1924 ändrad användning till kafélokal med ingång från gatan samt ombyggnad av fasad till nuvarande enkla utseende. 1999 renovering och ombyggnad till butiklokal. C Fr Sandgren 1888, Erik Eriksson 1924.

q i detaljplan

Ymer 2. Kungsgatan 47D

Byggnad uppförd på Spritbolagets tomt strax efter stadsbranden. Fasad i schweizerstil indelad i väggfält med liggande och stående panel. Spegelfris mellan våningsplanen samt kontursågade detaljer. Ursprungligen med tvättstuga, stryk- och mangelrum samt drängkammare i bv, på vinden två små rum. 1934 ombyggnad för butik med ingång från hörnet samt ombyggnad av fasad till i stort sett nuvarande utseende. C Fr Sandgren 1889, Denis Sundberg 1934.

Byggnadsminne

Ymer 2. Kungsgatan 47B

Frälsningsarméns samlingslokal. Uppförd som biograflokal, ombyggd till församlingslokal redan 1921. Placerad med gavel mot gatan. Flackt valmat tak och liggande fasadpanel. Entré via pelargång mot gatan. Övervåningens fasad tidigare mer samstämd med bottenvåningens. 1999 om- och tillbyggnad för Frälsningsarmén. Nils Nordén 1918.

Byggnadsminne

Umeå 6:2. Rådhusorget 1

Rådhuset. Uppfört 1890–92 efter ritning av stadsarkitekt Fredrik Olaus Lindström, som kallats till staden för att leda arbetet med återuppbyggnaden efter branden 1888. Förutom att upprätta förslag till stadsplan och granska ritningar ingick i hans uppdrag att rita stadens offentliga byggnader.

Rådhuset med huvudfasad mot älven kom att inrymma lokaler för stadens administration, rättsal, post, telegraf och polisstation. För byggnaden valde arkitekten holländsk nyrenässans, en stil som bättre än den strikta italienska nyrenässansen motsvarade 80-talsrealisternas strävan efter äkthet i material, konstruktion och form. Med asymmetrisk uppbyggnad, branta valmade tak, trappgavlar, hörntorn, fasader i ljusrött fasadtegel med dekorativa detaljer i sandsten och sandstensfärgad puts samt fönster i brunsvart ton har byggnaden ett både värdigt och festligt uttryck. F O Lindström 1890–92.

Höder 7. Kungsgatan 60

Kontors- och butikshus, ursprungligen med boktryckeri i bv och i övervåningen sexrumslägenhet för ägaren, boktryckare Edv Lindroth, redaktör för tidningen Umebladet. 1906 förlängt med fyra fönsteraxlar mot öster och trapphustorn tillbyggt mot gården. Dagens fasad med horisontella listverk och få pilastrar, liggande och stående fasspontpanel, konsolfri i takfoten samt butiksfönster i bv är förenklad jämfört med originalritningen. C Fr Sandgren 1889.

q i detaljplan

Höder 7. Kungsgatan 62

Kontors- och butikshus, ursprungligen med en trerumslägenhet i vardera planet. Flackt valmat plåttak. Bakom utskjutande fasadparti mot gatan låg salen i respektive lägenhet. Horisontella listverk delar fasaden i väggfält med liggande och stående fasspontpanel. Korspostfönster. Spegelfris i takfoten. Mot gården trapphustorn och vidbyggd tvåvånings snickeriveranda. Bottenvåningen numera var-samt ombyggd till butik, i övervåningen kontor. C Fr Sandgren 1892.

q i detaljplan

Höder 7. Kungsgatan 64

Kontors- och butikshus, ursprungligen med en fyrrummare i vardera planet. Valmat plåttäckta tak. Horisontella listverk delar fasaden i väggfält med liggande och stående fasspontpanel. Konsolburen snickeribalkong mot Västra Kyrkogatan. Korspostfönster. Konsolfri i takfoten. Mot gården trapphustorn med vidbyggd sentida förråd. Snickeriveranda på gavel mot söder riven. Bv numera var-samt ombyggd till butik, i övervåningen kontor. E O Mångberg 1899.

q i detaljplan

Ägir 11. Storgatan 50

Gamla apoteket. Ursprungligen apotek i bv och bostäder i övervåningen. Tillbyggt mot väster 1958 och mot söder 1968 (biograf). Omfattande invändiga ingrepp, men i stort sett välbevarad fasad. Ett av få privata stenhus i Umeå efter branden. Plåttäckta tak. Rik putsarkitektur med kvaderrustik och spritputs i bv, slätputs i övervåningen. Framspringande och uppskjutande mittparti. Ursprungliga korspostfönster delvis bytta till tvålufts sexrutors. F O Lindström 1890.

q i detaljplan

Forsete 4. Vasagatan 11

Blå huset, ursprungligen med lokaler för Nya TryckeriBolaget (tidningen Westerbotten) i bv och en sexrumslägenhet i övervåningen. Ett populärt hus som överlevt exploateringstrycket i centrum, används idag för butik, restaurant och kontor. Valmat tak med svart plåt. Smäckra hörntorn med smideskrön. Fasad mot Vasaplan indelad med pilastrar. Liggande fasspontpanel, nedtill stående. Korspostfönster i bv, fönster vän 1 tr och på vind utbytta. C Fr Sandgren 1891.

q i detaljplan

Ägir 9. Östra Rådhusgatan 2

Gamla elverket/Kafé Station. Röd tegelbyggnad med flackt valmat plåtklätt tak och krenelerat hörntorn, ritat av stadsingenjören Wilhelm Stolpe. Byggnaden uppfördes för stadens första elektricitetsverk, ett vedeldat ångkraftverk, vars ström räckte till 36 gatlyktor och belysning i kyrkan och rådhuset. Här rymdes även stadens brandkår som torkade våta slangar i tornet. Idag driver Pingstkyrkan kafé- och kursverksamhet i elverket med tillbyggnad. Wilhelm Stolpe 1892.

q i detaljplan

Nanna 5. Vasagatan 16

Gamla folkskolan. Det första folkskolehuset efter branden, numera musikskola. Ursprungligen med skilda avdelningar för pojkar och flickor, därav två ingångar. Plåttäckta valmat tak. Symmetriskt uppbyggda fasader. Utskjutande mittparti mot gården. Fasad med horisontella profilerade listverk och slätputsade kvaderindelade partier som inramar fönster och spritputsade väggfält. Fönster från senare tid, brunmålade. F O Lindström och Johan Nordqvist 1892.

Q i stadsplan

Nanna 7. Skolgatan 67

F d gymnastikhus för läroverket, med drag av romansk basilika. Lärarbostad och omklädningsrum i särskild byggnadsdel, tvärställd framför gymnastiksalen. Monumental gatufasad: två kraftiga torn flankerar tre pelarburna rundbågar omfattande tre ingångar och tre stora runda fönster. Plåtklätt tak. Spritputsad fasad, ursprungligen slätputsad. F O Lindström 1892.

Heimdal 1. Storgatan 44

Reiniusska handelsgården. Ursprungligen med två lägenheter i vardera planet, en mindre bostad på vinden samt magasin och uthus i slutningen ned mot älven. Flackt valmat plåtklätt tak. Fasad med pilastrar, listverk samt liggande och stående fasspontpanel. Korspostfönster, konsolburna överstycken. Tillbyggt mot öster 1956. Interiör i övervåningen helt intakt. C Fr Sandgren 1892.

Umeå 6:4

Stadskyrkan. Treskeppig hallkyrka med sidoskepp i nygotisk stil ritad av stadsarkitekten som tillsattes efter stadsbranden 1888. Torn efter tidens mode och med hänsyn till svagheten i älvbrinken sidoställt i nordväst. Sidoläktare i västra sidoskeppet. Mittgång upptagen i efterhand. Koppartak. Strävpelare, rött fasadtegel med överstrukna fogar, blindingar. 1982 omdebatterad tillbyggnad i form av församlingslokaler mot söder. F O Lindström 1890–94.

Ran 10. Västra Kyrkogatan 1

Borgmästarvillan. Uppförd av byggmästaren Per Eriksson med överblivet tegel från det nyss avslutade kyrkobygget på tomten intill. Med spetsig tornhuv, trappgavlar, hörntoureller, mönstermurningar och blindingar med dekorativt måleri i ockra, rödrosa och blått. Sannolikt efter förebild från något mönsterblad. Finurligt anpassad kontorstillbyggnad inne på gården, med fönster, väggpaneler och takfot som tar upp blindingarnas färger. Osignerad ritning 1893.

Ran 10. Västra Kyrkogatan 1

F d varmbadhuset. Stadens första varmbadhus efter branden. Källarvåningen ursprungligen inredd med såväl badkar, dusch, ångskåp och finsk bastu. Plåtklätt sadeltak. Liggande fasspontpanel. Från början korspostfönster i mörk kulör och ljusmålad fasad. Balkong tillkommen i övervåningen samt fönster i botten- och källarvåningarna förändrade. Fönster bör återställas vid renovering. Osignerad ritning 1893.

Ran 10. Vasagatan 2/Västra Strandgatan 17

Bostadshus, ursprungligen med en femma och en trea i vardera våningsplanet samt butik i förhöjd sockelvåning. Plåtklätt sadeltak. Liggande fasspontpanel. Mot älven framskjutande spånklätt fasadparti med frontespis. T-postfönster. Ursprungliga balkonger i övervåning förstörade, en undre balkong tillkommen. Originalfärgsättning med fasad i ljusblått och milt blågrönt, fönster rödbruna. Välbevarat trapphus. Jacobsson & Eriksson, fasader Sigge Cronstedt 1897.

Heimdal 4. Storgatan 46

Stora Hotellet. Väl synligt från älven, tidens viktigaste kommunikationsled, lät Umeå Sjömanshus uppföra denna byggnad med sjömanshus, matsal, schweizeri, biljardsalong och festvåning. Grönt plåttak. Fasad i nyrenässans, som utmärks av symmetri och kontrastrik färgbehandling. Sockelvåning, pilastrar och listverk i rött tegel inramar byggnadens putsade väggfält. Vid renovering 2012 återfick huset kors- och T-postfönster av ursprunglig modell. Viktor Åström 1894.

Ägir 7. Storgatan 48/Östra Rådhusgatan 4

Handelsbanken. Bankhus med tjänstebostäder uppfört för Westerbottens enskilda bank efter arkitekttävlan. Formspråk som associerar till svenska vasaslott. Valmat tak med svart plåt. Ljusröd tegelfasad, rundade hörn, mot gården kraftiga runda trapphustorn med plåtklädda huvar, sockel i huggen granit. Fönster i brun originalkulör. Ernst Stenhammar 1894.

Balder 6. Kungsgatan 57

Bostads- och butikshus, ursprungligen med butiker i bottenplan samt två lägenheter i övre plan. Brutet bandtäcktt plåttak med frontespiser mot gatan. Två trapphustorn och snickeriveranda mot gården. Liggande fasspontpanel. Korspostfönster. Fasaden delvis ändrad, bör justeras vid renovering. C Fr Sandgren 1894–95.

Umeå 7:4

Järnvägsstationen. Uppförd efter ritningar av Statens Järnvägars arkitekt Folke Zettervall. Ursprungligen även med två lägenheter. Sadeltak med grön plåt. Mittdel i två våningar och inredd vind, sidopartier i en våning. Asymmetriskt placerat trapphustorn mot torget. Rött fasadtegel med inslag av olivfärgat tegel, glaserat och oglaserat. Rikt utformade fasadkrön. Fönster från sen tid i brunröd kulör. Invändigt ombyggt i flera omgångar. Folke Zettervall 1895–96.

Mimer 1. Kungsgatan 75

F d Högre Allmänna Läroverket, Mimerskolan. Ursprungligen med rektangulär planform, lärosalar i öst och väst, aula i norr, trapphus och lärarum i söder. Brant sadeltak med ljusgrå plåt, tidigare troligen i mörkare kulör. Bör justeras vid renovering. Dekorativa ventilationstorn. Rödbrunn fasadtegel från umeborgarnas tegelbruk på Mariehem. Ursprungliga fönster korspost, troligen mörka. Flyglar från 1922 och 1935. Se även sid 43. Johan Nordqvist 1898–1900.

Höder 7. Vasagatan 6/Storgatan 57

Gamla riksbanken. Riksbanks-, post- och telegrafbyggnad i florentinsk ungrenässans, efter ritningar av Umeås stadsarkitekt åren 1889–92. Grågrönt valmat plåttak. Ljusrött tegel med dekorativa detaljer av ljusgrå natursten. Båda gatufasaderna utförda som "huvudfasader" med framspringande och förhöjda mittpartier. Tillbyggd mot öster i anslutande stil på 1930-talet och med en vinkelbyggnad i östra delen av kvarteret 1967. F O Lindström 1900.

Audumbla 1. Kungsgatan 49/Sveagatan 6

Bostadshus med butiker, ursprungligen med en stor femma och en tvåa i övervåningen samt en etta och en större och en mindre butik i bottenvåningen. Valmat plåtklätt sadeltak. Fasad med horisontella listverk och liggande fasspontpanel. Korspostfönster. Ursprungligen fanns stora T-postfönster som skyltfönster mot Kungsgatan. Idag är dessa utbytta mot större enrutors. Mot gården trapphustorn och stor balkong med snickarglädje.

På gården, utmed tidigare brandgata och med gavel mot Sveagatan, ligger Centrumfykantens enda välbevarade gårdshus. Ursprungligen med stora magasin, stall, isbod, matbod, tvätt- och strykrum, drängkammare, vindsrum samt avträden. Huset används idag av en presentbutik. Fasaden i stort sett intakt, förutom att butiksöppning och skyltfönster tagits upp mot gatan. Gathus och gårdshus utgör tillsammans en unik miljö med stort bevarandevärde. E O Mångberg 1900.

Byggnadsminne

q i detaljplan

Byggnadsminne

q i detaljplan

Byggnadsminne

q i detaljplan

Skyddad genom KML

q i detaljplan

Ymer 3. Sveagatan 7/Skolgatan 48

Byggnad uppförd 1901 för Umeå Nykterhetsvänner. Övervåningen innehöll från början en tvåvåningar hög samlingslokal med läktare samt två smålägenheter. I bottenvåningen fanns café, matsalar, butik och en lokal för finare industrirörelse. Plåtklätt sadeltak. Liggande fasspontpanel. Framskjutande mittparti mot Skolgatan. Ursprungliga korspostfönster samt höga spetsbågade fönster i samlingshallen ersatta med våningshöga T-postfönster. E O Mångberg 1901.

På samma tomt som ovan uppfördes ett uthus med ett par små rum, tvättstuga, matbodar mot gatan samt vedbodar i länga mot gården. Gatuhuset ombyggdes 1946 till sadelmakeri med butiksfönster, i gårdslängan inreddes verkstad. Idag finns butik mot gatan. I gårdshuset finns Bakfickan där föreningen IOGT-Medmänniska bedriver en uppskattad verksamhet. De båda husen tillsammans en unik gårdsmiljö med högt bevarandevärde. E O Mångberg 1901.

Brage 6. Thulegatan 1

Tullkammaren, uppfört som magasinshus med lokaler för tullkammaren, idag använt som kontor. Huvudfasaden från början symmetrisk med tre framspringande partier krönta av spetsiga gavlar. Västra delen och mittpartiet ombyggt efter brand 1908. Huggen granitsockel, rött fasadtegel med band av svart tegel. Sexrutors tvåluftsfönster. Spår av vit text på fasaden som vittnar om byggnadens tidigare användning, bevaras. E O Mångberg 1901.

Njord 4. Kungsgatan 44/Västra Esplanaden 6

Bostadshus med butiker, från början med stor hörnlägenhet om sju rum och kök samt liten trea i övervåningen och femrumslägenhet, frisersalong och hörnbutik i bv. Valmat plåttäckta tak. Fasad med horisontella listverk och liggande fasspontpanel. Korspostfönster. Tvåvånings veranda med snickarglädje mot gården. Välbevarat och vackert huvudtrapphus, se sid 19. Ursprungliga höga smala skyltfönster byttes 1914 till större enrutors. O Mångberg 1905.

Bostadshus på samma tomt som ovanstående, utmed Västra Esplanaden. Ursprungligen med trerumslägenhet i övervåningen och lokal med två salar och materialrum i bv. I stil anpassat till huvudbyggnaden på tomten. Tillsammans utgör de båda husen en unik gårdsmiljö med högt bevarandevärde. Erik Lindmark 1906.

Frigg 9. Skolgatan 51

Ordenshus för Tempelriddarorden. Trevåningshus i jugendstil. Brutet tak, frontespis mot gatan. Spritputsad fasad. Korspostfönster med tätspröjsad överdel. I vindsvåningen är mot gatan två halvrunda kupor utbytta mot fyra större. Ursprungliga entrépartier i bv med välvda öppningar har ersatts av fyra skyltfönster. Mot gården runda trapphusorn med mellanliggande smidesbalkong. Erik Eriksson 1906.

Ägir 12. Vasagatan 1

Aschanska villan. Ritad för överste Aschan med familj. Bottenvåning ursprungligen med rum för umgänge och arbete, övervåningen med sovrum och rum för tjänstefolket. Grönmålat skivtäckt plåttak. Stående profilerad locklistpanel målade med röd slamfärg. Även foder och knutar ursprungligen rödfärgade, idag vitmålade. Ursprungliga tätspröjsade fönster ersatta med sexrutors tvåluftsfönster. Stort kulturhistoriskt värde. Ragnar Östberg 1906.

Hammaren 1. Dunkersgatan 1

Villa i jugendstil. Plåtklätt tak, avvalmade gavelspetsar. Mot esplanaden frontespiser med avvalmad gavelspets samt i bv två burspråk med mellanliggande balkong. Glasveranda och balkong mot norr. En-, två- och treluftsfönster med tätspröjsad överdel. Fönsterbröstningar med dekor. Liggande fasspontpanel, ursprungligen mörkt brunmålad. Viktor Åström 1907.

Dyckerten 2. Nygatan 13/Magasinsgatan 5

Ett litet varsamt renoverat bostadshus. Flackt valmat tak klätt med röd plåt. Fasad med enkla horisontella lister, liggande fasspontpanel och korspostfönster. Tvåvånings snickeriveranda mot gården. I sen tid tillkomna är balkong i anpassad stil mot gatuhörnet samt snickeriveranda på gavel mot väster. E Karlsson 1907.

På samma fastighet som ovan finns ytterligare ett bostadshus, uppfört fyra år senare och i nationalromantiskt inspirerad stil. Brutet bandtäckt plåttak. Liggande fasspontpanel. Spånklätt gavelröste. Korspostfönster med tätspröjsad överdel. Snickeriveranda mot gården. Ett ursprungligt uthus med brutet tak är sammanbyggt med bostadshuset. Tillsammans utgör de tre husen på fastigheten en synnerligen välbevarad miljö. C A Sandström 1911.

Arken 10. Götgatan 9-13

Bostadshus uppfört för byggmästare O A Sellberg. Utgör med sitt hörntorn en hållpunkt i stadsbilden. Nationalromantisk stil med brutet plåtklätt tak. Fasad med liggande panel inramad av horisontella och vertikala listverk, korspostfönster med tätspröjsad överdel. Mot gården verandor och balkonger med tidstypiska räcken. Unikt och välbevarat. Ritning osignerad 1912.

Odin 3. Västra Rådhusgatan 5

Sparbankshuset. Bankhus med kontor och bostäder uppfört efter ritning av Torben Grut, Stockholms stadions arkitekt. Brant valmat skiffertak med utsvängd nedre del och plåtdetaljer i koppar. Fasad med brunrött tegel med murade vertikala band, s k lisener. Tätspröjsade vita fönster. Bottenvåningens fönsteröppningar utformade som arkadbågar. Ursprunglig ingång på hörnet. Numera är ingången flyttad mot norr och gården överbyggd. Torben Grut 1915.

Brage 5. Storgatan 42

Ett stort vinkelbyggt trähus som ersatte en tidigare nedbrunnen handelsgård på tomten. Från början fanns tre butiker och tolv lägenheter i huset. Brutet bandtäckt plåttak. Arkitektens favoritmotiv, frontespiser kombinerade med burspråk mot gatorna. Stående panel upptill, liggande nedtill. Korspostfönster med tätspröjsad överdel. Senare tillkommet skärmtak. Erik Eriksson 1916.

Minnet 23. Västra Norrlandsgatan 19

Ryttmästare Sandströms hus. Ursprungligen innehållande två större och fyra mindre lägenheter. Genom uppdelning på flera till varandra fogade volymer har byggnaden anpassats till platsens halvrunda form. Brutet tak med tvåkupigt tegel. Byggnadens mittparti betonat med burspråk, frontespis och avvalmade gavelspetsar. Ursprungligen brunfärgad fasad med vita tätspröjsade fönster. Ett unikt och välbevarat hus med högt bevarandevärde. Erik Eriksson 1919.

Balder 6. Kungsgatan 57

Bostads- och butikshus, ursprungligen sexrumslägenhet i övervåningen och två butiker samt portgång in mot gården i bv. Brutet bandtäckta plåttak. Frontespis och burspråk mot gatan. Den nationalromantiska originalfasaden förenklad i samband med ombyggnad. Gårdsfasaden relativt intakt med unika trapphusfönster med jugenddrag. Erik Eriksson 1919.

Balder 6. Kungsgatan 57

Gårdshus, ursprungligen med verkstad, lager och enrumslägenhet. Idag med tre rumslägenhet och lager. Bandtäckta plåttak. Liggande fasppanel. Korspostfönster. Trapphus med välbevarad interiör tillbyggt i efterhand. Ett hus som mot alla odds överlevt inne på gården. Utgör med gathuset en sammanhållen miljö, trots torftig gård. Erik Eriksson 1920.

Siv 1. Västra Norrlandsgatan 30

Vasaskolan. Uppförd som folkskola 1917. En stor mäktig byggnad i brunrött tegel i mönstermurning. Volymen uppdelad i flera till varandra adderade byggnader under valmade tak med branta fall. Vita nedtill tätspröjsade fönster. Mot gatan burspråk samt entré med granitstolpar. Mot gården plåtklädd tillbyggnad mellan trapphusornen. K Nissen 1921.

Verdandi 2. Västra Norrlandsgatan 27

Bostadshus, ursprungligen med en relativt stor lägenhet i vardera planet. Brutet rödmålat plåttak med takkupor mot gata och gård. Breda knutar och stående inspontad lockpanel. Korspostfönster med nedre bågar spröjsade. Mot gården öppen tvåvånings veranda. Ett enkelt men oförvanskat hus ritat av Erik Eriksson, nationalromantiskt inspirerad arkitekt, som var flitigt verksam i Umeå under 1900-talets första decennier. Erik Eriksson 1921.

Audumbla 2. Kungsgatan 51

Bostads- och butikshus, ursprungligen med två femmor i vån 1 tr, en tvåa på vinden och fyra butiker i bv. Bandtäckta plåttak. Stående lockpanel. Sexrutors tvåluftsfönster. Synnerligen välbevarat trapphus i nationalromantisk stil. Fasadens ursprungliga pilastrar och frontespis med tympionfält bortplockade vid ombyggnad. Bör återställas i samband med renovering. Erik Eriksson 1923.

Ran 2. Storgatan 54

Bostadshus i 20-talsklassicistisk stil, uppfört för cementgjutare Westholm efter ritningar av länsarkitekten Edvard Lundberg. Huset innehåller fyra lägenheter. Plåttäckta valmat mansardtak med nedre svängda fall. Mot gatan framskjutande fasadparti under en elegant utformad frontespis. Mot trädgården en tvådelad paradtrappa i sten med smidesräcke samt balkonger, också de med räcken av smide. Entrén mot gatan har vackert skulpterad omfattning. Edvard Lundberg 1924.

Skuld 3. Västra Kyrkogatan 23

Bostadshus, ursprungligen med tidningstryckeri och tre fyrarumslägenheter. Brutet plåtklätt sadeltak. Fasaden något förgrovd genom tilläggsisolering. Ändå finns här flera av byggnadens ursprungliga karaktärsdrag bevarade. Breda vindskivor och knutar, omvikt takfot och lockpanel indelad av väggpilastrar. Mot gatan återfinns Erik Erikssons favoritmotiv, frontespisen ovan ett burspråk. Mot gården balkonger och dekorativt trapphusfönster. Erik Eriksson 1925.

Fabriken 7. Nygatan 19

Gamla posten, uppförd 1927 i två våningar mot Rådhusplanaden och en kort envåningsflygel mot Nygatan. Påbyggt 1942 med en våning mot esplanaden. Samtidigt förlängdes och påbyggdes flygeln med en våning, 1999 höjdes flygeln med ytterligare en våning. Plåtklätt sadeltak med omvikt takfot. Spritputsad fasad med markerade "hörnkedjor" och fasaddekor. Fyrrutors tvåluftsfönster, i bv mot gatan med konsolburen ram. Erik Lallerstedt 1927. Laila Björnham 1999.

Skuld 2. Västra Norrlandsgatan 23

Ett tidigt verk av Yngve Ahlbom, stockholmsarkitekt som ritat ett stort antal offentliga byggnader runt om i landet. Det vackra trähuset i 20-talsklassicistisk stil rymmer två stora lägenheter. Skifferklätt sadeltak med omvikt takfot. Stående inspontad lockpanel. Sexrutors tvåluftsfönster med breda sidofoder. Cirkelformad dekor mellan över- och undervåningens fönster samt prydnadskonsoler under samtliga fönster. Y Ahlbom, H Sundberg 1929.

Ran 7. Storgatan 52

Läkarevillan. Villa med herrgårdsliknande utseende i 20-talsklassicistisk stil, uppförd för provinsialläkare O S Wählin. Ursprungligen läkarmottagning och lägenhet i bv samt en stor representativ lägenhet i övervåningen. 1989 invändigt ombyggt och kraftigt tillbyggt för omfattande hotellverksamhet. Välbevarad exteriör. Brant valmat tegeltak. Stående spontad locklistpanel. I bv fönsterluckor samt dekorativt snidade gavlar över dörrar och fönster. Edvard Lundquist 1929.

Kraften 3. Rådhusplanaden 13

Affärs- och bostadshus för disponent J A Gothnell med möbelutställningslokal, butik, lager och kontor i bv, en representativ åttarumslägenhet en trappa upp samt två lägenheter i vån 2 tr. Det första huset i Umeå uppfört av gasbetong. Spritputsad fasad med släta fönsteromfattningar, kvaderindeldad bottenvåning. Burspråk på hörnet samt hög entréportal mot Skolgatan. Smidesbalkonger mot gården. Ett unikt och välbevarat hus med högt bevarandevärde. C E Lundberg 1930.

Gårdshus på samma tomt som ovanstående. Ursprungligen med butik och tre mycket små lägenheter. Valmat plåtklätt tak. Slätputsad fasad med sexrutors tvåluftsfönster. Tidigare fanns i anslutning till gårdshuset ett underjordiskt garage för en bil, med infart från Norrlandsgatan, något som vid den här tiden var vanligt vid lite finare hus i Umeå. Gårdshuset bildar tillsammans med gatuhuset en ovanligt fin och välbevarad miljö i centrala Umeå. Carl Edv Lundberg 1931.

Rind 11. Rådhusplanaden 12/Västra Norrlandsgatan 22

Femvåningshus med fyra bostadsvåningar och butiker i bottenplanet. Huset rymmer 17 lägenheter, från stora sexrumslägenheter till tvåor, alla med väl studerade planlösningar och öppna spisar. Valmat tak med lertegel. Röd tegelfasad med små enluftsfönster i kök och sovrum och större glaspartier i vardagsrum. Utskjutande och delvis indragna balkonger med för arkitekten karaktäristiskt balkongräcke i smide. Ett hus med många fina kvaliteter. J D Sundberg 1951.

Rind 11. Rådhusplanaden 10/Nygatan 21

VK-huset. Hus i fyra våningar, uppfört för Västerbottenskuriren AB. Rymde ursprungligen tidningsredaktion, kontor, läkarmottagning och bostäder, alltifrån enkelrum och dubletter utan kök till stora sexrumslägenheter med öppna spisar. Tidningstryckeriet var inrymt i envåningsflygeln mot gården. Valmat skifferklätt tak. Plåtdetaljer i koppar. Klassicistisk fasad med brunrött delvis mönstermurat tegel. I bv välvda skyltfönster och granitomfattad entré. Robert Laurell 1930.

Siv 1. Västra Norrlandsgatan 30

Gymnastikbyggnad i 20-talsklassicistisk stil tillhörande skolan på samma fastighet. Innehåller två gymnastiksalor och omklädningsrum. Valmat tak med tvåkupigt lertegel. Stående locklistpanel. Sexrutors tvåluftsfönster med breda sidofoder. Portiker och portomfattning med klassisk dekor. Kjell Wretling 1931.

Hammaren 2. Dunkersgatan 3

Bostadshus med herrgårdsliknande utseende, ursprungligen med sju rum och kök. Sadeltak med tvåkupigt lertegel. Stående locklistpanel och breda knutar. Sexrutors tvåluftsfönster i bv, fönsterluckor mot gatan. I övervåningen fyrrutors tvåluftsfönster. Mot gården brokivist med ovanliggande balkong. Svarvade stolpar i räcket. Stor trädgård ingärdad av staket. Kjell Wretling 1933.

Verdandi 9, Järnvägsallén 24

Gamla Folkets hus. Ursprungligen entré och kontor i bv, i övervåningen foyer och tvåvåningshöghögh samlingshall med läktare. I samband med breddning av Ö Kyrkogatan har passage för trottoar skapats genom huset och ingången flyttats från Ö Kyrkog till Järnvägsallén. Stående spontad lockpanel, två- och fyrluftsfönster samt små runda i sekundära utrymmen. Originalfärgsättning i grävitt med grönt i fönsternischerna. Idag ombyggt till gymnasieskola. Y Ahlbom, H Sundberg 1933.

Ymer 1. Kungsgatan 47A/Västra Esplanaden 8

Bakom denna skepnad döljer sig ett långt stiligt trähus från sent 1800-tal med flackt valmat tak och sirligt utformad fasad utmed Västra Esplanaden. 1934 revs husets södra del och ett putsat funkishus uppfördes på denna del av tomten. Kort därefter förändrades det gamla trähusets fasad i princip till dagens utseende med puts och sexrutors tvåluftsfönster. Ett hus med intressant historia som bör vårdas bättre. Denis Sundberg 1935–37.

Embla 1. Skolgatan 43

Korskyrkan i Umeå. På tomten uppfördes 1898 en mindre kyrkobyggnad med två bönsalar och en liten lägenhet. Fasaden var i trä med korspostfönster. Genom en omfattande om- och tillbyggnad efter ritningar av Umeås mest kända-funkisarkitekt skapades 1935 den byggnad som nu står på tomten. Plåtklätt tak. Benvit spritputsad fasad. Bruna fönster, tätspröjsade i kyrksalen och tvåluftsfönster i övriga huset. Tornhuv i koppar på förhöjt mittparti. Denis Sundberg 1935.

Skuld 1. Operaplan 5

Gamla brandstationen. En byggnad med utpräglad funkiskaraktär, uppförd som brandstation med lägenheter för personalen efter ritningar av ett Stockholmskontor. Två- och treluftsfönster. Takterrasser och indragna balkonger. 1981 ombyggt till lokaler för Norrlandsoperan. Samtidigt isolerades den tidigare vita putsfasaden och kläddes med dagens bruna plåtmoduler. Ett hus som sticker ut, trots fasadförändringen. G Wejke & K Ödén 1937, Olle Qvarnström 1981.

Höder 7. Vasagatan 8

Stilrent funkishus, ursprungligen med bostäder och butiker. Sadeltak med tvåkupigt lertegel. Putsad fasad. Två- och treluftsfönster. I övervåningen tidstypiskt sidoställda balkonger med finkorrugerade plåtfronter. I bottenvåningen stälinfattade skyltfönster och fint utformad indragen entré. Bottenvåningens fasad klädd med grågröna klinkerplattor, delvis täckta med lysande grön plastfilm, den senare ett störande inslag i stadsbilden. Denis Sundberg 1939.

Thor 4. Kungsgatan 56/Östra Rådhusgatan 8

Fyravåningshus, ursprungligen med varuhuset Tempo och några småbutiker i bv samt bostäder i övervåningarna. Redan från början sammanbyggt med ett äldre 20-talsklassicistiskt grannhus med pilastrar och valmtak mot Kungsgatan. Det senare påbyggdes vid annat tillfälle, pilastrarna togs bort och taket byggdes om till sadeltak. Tempohuset har en enkel men vacker fasad av rött tegel, tvåluftsfönster med utkragade omfattningar i vån 1 tr. Björn Hedvall 1946.

Stormen 1. Västra Strandgatan 4

Hamnmagasinet. Magasinet uppfördes på 1940-talet efter ritning av dåvarande stadsarkitekten Kjell Wretling, som komplement till den stora Tullkammaren nere på kajen. Med flackt valmat papptak, rött tegel, portar och tätspröjsade fönster i engelskt rött samt mönstermurning i takfoten ger byggnaden ett intryck av att vara äldre än den är. Denna robusta byggnad används idag för verksamheter för stadens barn och ungdomar. Kjell Wretling 1947.

Rind 5. Nygatan 23

Kontorshus för *arbetsförmedlingen*, bestående av två vinkelställda byggnader med mellanliggande entréparti. Indraget valmat tak. Tre våningar med fasad i lejongult glacerat tegel och mörkbruna fönsterband, bottenvåningens fasad skifferklädd. Vertikalt betonad mellandel, med väggfält inramade av stående reglar. Bred entré med skärmtak mot gatan. Ett tidstypiskt hus med arkitektoniska och materialmässiga kvaliteter. Uno Nygren 1970.

Sågen 5. Sveagatan 13

Litet tvåvåningshus, ursprungligen med en bostad på fyra rum och kök i övervåningen, affär med tillhörande kontor i bottenvåningen. Verkstadslokal i långa mot gården. Sadeltak med tvåkupigt lertegel, spritputsad fasad. Bottenvåningens fasad i efterhand klädd med grågrön klinker. Ett vackert och välbevarat hus med tidstypisk butiksentré. Denis Sundberg 1952.

Kraften 9, 11. Rådhusplanaden 15, 17A–E

Det västra av två stora bostads-, kontors- och butikskomplex som omger Järnvägstorget och nedre delen av Rådhusplanaden. Mot Järnvägstorget bågformad huskropp med fyra bostadsvåningar ovanpå en kontorsvåning samt en lager- och förrådsvåning i bv. Entréer och balkonger med smidesräcken vetter mot välskött och grönskande innergård. Kopparklädd vindsvåning med säregen välvd takform och takterrasser. Varsamt tilläggsisolerad putsfasad, mot Järnvägstorget utbytta men tidstypiska fönster. Butiker i bågformad enplanslänga mot torget, i brunlaserat trä, glas och kopparplåt. Bebyggelsen runt Järnvägstorget utgör ett tidstypiskt och värdefullt inslag i stadsbilden, som bör behandlas med varsamhet. Carl Grandinsson 1952.

Minnet 16, 17, 19. Rådhusplanaden 16A–D, 18A–D/Järnvägsallén

Bebyggelsen på östra sidan av Järnvägstorget liknar i stora drag det västra, se ovan, men husen skiljer sig åt vad gäller geografisk utsträckning och detaljer. Carl Grandinsson 1952.

Minnet 13, Järnvägsallén 14A–B, 16A–B

Bostadskomplexet i kv Minnet avslutas österut med en långa mot Järnvägsallén innehållande tre bostadsvåningar ovanpå garage med portar vettande mot gatan, samt en mindre långa med två bostadsvåningar ovanpå butiksvåning. Balkonger in mot gården och mot Brandmannagatan. Carl Grandinsson 1952.

Hild 5. Västra Norrlandsgatan 36A

Bostadshus med fyra och två tvåor i vardera planet. Sadeltak med tvåkupigt lertegel. Spritputsad fasad. De större lägenheterna har indragna balkonger med tidstypiska finkorrugerade balkongfronter med genombrutna smidespartier, de mindre har utanpåliggande. Utkragade portomfattningar med sadeltak, välbevarade originaldörrar i ädelträ. Fasaden mot gatan elegant rytmiserad av smidesverk under utvalda fönster. Kjell Wretling 1956.

Njord 28. Storgatan 43/Västra Esplanaden 4

Hotell *Esplanad*. Tegellänga under sadeltak mot Kungsgatan ursprungligen med hotell i tre våningar och butiker i bv. Mot Västra Esplanaden tegelflygel under brutet tak ursprungligen med stor restaurang i bv, en kontorsvåning samt bostäder i de övre våningsplanen. Sammanlänkade av fyrkantigt putsat hörntorn med ateljé och takterrass högst upp. Ett för sin tid stort och exklusivt bygge som snart slog ut Stora hotellet. Fina kvaliteter att vårda. Kjell Wretling 1957.

Njord 20. Kungsgatan 46

Sagabiografen. Bostadshus med butiker i bv, biograf- och teatersalong inne på gården samt underjordiskt garage under densamma. Sadeltak. Mot gatan fasad med fasadkassetter och perspektivfönster. Grön mosaik som fasadklädsel i bv. Karaktäristiskt och tidstypiskt skärmtak över biografingången. Mot gården putsade fasadytor och balkonger. Ett gediget och på sin tid modernt husbygge. Kjell Wretling 1958.

Odin 11. Kungsgatan 52/Renmarkstorget 8

F d Centrumhuset. Kontors- och bostadshus med butiker. Två våningar med butiker, ursprungligen grupperade kring invändigt torg med skulptur av Stig Lindberg. Tidigare fanns även pelargång och indragen butiksfasad i bv. Ovan butikerna ett kontorsplan samt ett plan med enkelrum. Fasad i rött tegel, fönsterband i koppar och glas. Det invändiga torget och pelargångarna är idag borta, men den vackra tunna fasadreliefen är kvar. Erik Thelaus 1960.

Frigg 12. Skolgatan 52.

Kontors- och butikshus med bostäder i övre plan. I en av kontorsvåningarna huserade inledningsvis häradsrätten i Umeå. Byggnaden har en unik välvd takform som gör den speciell. I övrigt typisk 60-talsarkitektur. Skivtäckt plåttak. Fönster av varierande format, alla ursprungligen blåmålade liksom balkongernas räcken i utskuren plåt. Den blå fönsterfärgen bör återtas vid framtida renovering. Kjell Wretling 1961.

Magne 4. Västra Esplanaden 2, Storgatan 38/Renmarksesplanaden 1/Västra Strandgatan 5-7

Thulehuset. Stadens första och under lång tid enda höghus, ett elva våningar högt kontorshus uppfört av försäkringsbolaget Thule. En stram och tidstypisk gestalt vid Tegsbrons norra landfäste. Gavlar med rött tegel anknyter till de äldre byggnaderna utmed Västra Strandgatan. Mot teglet kontrasterar höghusets klinkerklädda långsidor. Lätt indragen och skifferklädd bottenvåning med stora skyltfönster. Plåtdetaljer i koppar.

Fastigheten omfattar även två vinkelställda bostadshus i anslutande stil, med butiker mot Storgatan. Tillsammans med höghuset inramar de en överbyggd gård med parkering.

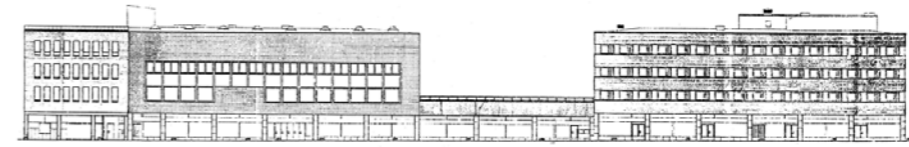
En ny detaljplan medger ytterligare ett kontorshus samt påbyggda bostadsvåningar i kvarteret.

Anker Gate Lindegren Arkitekter, Erik Lindegren 1958.

Odin 12. Kungsgatan 54/Västra Rådhusgatan 12

Kan vara landets finaste Domusvaruhus, idag huserar här MVG-gallerian. På 60-talet ny storskalig funktion, som på ett känsligt sätt inpassats i stadsmiljön. Kvadratisk planform med försäljningsytor i fyra våningar. Indraget valmat koppartak. Ljusröd tegelfasad, med gråvita marmorstråk indelad i väggfält. Fönsterband i övre plan. Keramisk väggfris av umefödde konstnären Stig Lindberg. Arkad mot Kungsgatan byggdes bort 2004. Dag Ribbing 1963.

Forsete 5. Kungsgatan 61-67

De tre byggnaderna utmed Kungsgatan, f d bankhuset i hörnet närmast Rådhus-esplanaden och f d varuhuset EPA med takterrass för uteservering samt kontorshuset i kvarterets andra ände, ritades som ett projekt av en och samma arkitekt och byggdes i ett sammanhang. För att de skulle samspela med bebyggelsestrukturen i centrala Umeå, så som den såg ut på 1960-talet, gavs de tre husen en individuell utformning. Det röda teglet är detsamma men fasaduttryck, fönstersättning och murningsteknik skiljer sig åt. Ursprungligen hölls husen samman av en indragen arkad utmed hela bottenvåningen. Med sin utsökta detaljutformning var bebyggelsen i denna del av kvarteret Forsete en fin representant för 60-talets arkitektur. Anker Gate Lindgren Arkitekter, Bengt Gate 1963.

60-talsbebyggelsen utmed Kungsgatan utgör idag grunden för en omfattande förnyelse av kvarteret Forsete. Syftet är att skapa mer yta för handel, hotell och konferens samt kontor och bostäder. Om- och påbyggnad av befintliga hus samt uppförande av ny höghusdel i 13 våningar pågår. I samband med förnyelsen försvinner bottenvåningens tidstypiskt indragna butiksfasader. Arkitekt för om- och påbyggnaden i kvarteret Forsete är White arkitekter, Umeå 2012.

Frigg 7. Rådhusplanen 5-7/Nygatan 22

Valandhuset. En hel kvarterslängd upptas av denna femvåningsbyggnad med butiker, kontor och tre våningar bostäder. Fasaden mot esplanaden är genom material och fönstersättning rytmiskt uppdelad i lätta partier med uppglasade vardagsrumsfönster och tyngre vertikaler med glaserat gult tegel. Fasadbehandling och gedigna material gör denna byggnad till en god representant för sextio-talets byggande i centrum. Erik Thelaus 1965.

Njord 23. Storgatan 47/Renmarkstorget 3

Parketten P-hus. Ursprungligen i fem halvplan och ett övre plan under bar himmel, fint inpassat i stadsbilden. Prisbelönad påbyggnad 2001 då översta planet försågs med tak av bärande fackverkskonstruktion.

Fasader mot Renmarkstorget och Storgatan i rödbrunt tegel. Trapphus i P-husets sydöstra hörn med sluten tegelfasad. Parkeringsytor omgivna av fasader med flervåningshöga diagonalställda pelare och mellanliggande slitsar. Mot gården fasader i formgjuten betong, idag med något eftersatt underhåll.

P-huset är ett fint exempel på hur parkeringshus kan ges en tilltalande stadsmässig gestaltning. I de olika våningsplanen finns konstnärligt utsmyckning som förhöjer upplevelsen och bidrar till orienteringen.

En ny detaljplan medger påbyggnad av P-huset med hotell i tre våningar.

Erik Thelaus och Torbjörn Olsson 1973.

Njord 23. Renmarkstorget 5A–D/Kungsgatan 50A–C

Kontors- och bostadshus med butiker. Tre kontorsvåningar med dubbelkorridor mot Kungsgatan. Enkelsidiga smålägenheter mot Renmarkstorget. Butiker i bv, pelargång och indragen butiksfasad mot torget. Lager under överbyggd gård. Vacker fasadrelief med gulbrunt fasadtegel, bruna fönster, lätt framdragna fasadpartier som ger liv åt fasadkrönet, grönt skivmaterial i fönsterbröstningar. Erik Thelaus och Torbjörn Olsson 1973.

Sågen 5. Västra Esplanaden 18

Kontorshus för försäkringkassan m fl. I en första etapp uppfördes i kvarterets nordöstra hörn en tämligen sluten plåtklädd byggnad med fribärande bjälklag. Andra etappen omfattade två kvarterslånga byggnader med kraftfull arkitektur utmed Västra Esplanaden och Skolgatan. Ursprunglig fasad av gul klinker senare ommålad. Spridda entréer mot gatorna ersatta av stor glasad entré från gården. Ny kontorsdel tillkom 2007. LPS arkitekter, 1979, Erik Lindgren 1979.

Forsete 5. Skolgatan 62

F d Royal Hotell. Ett av 80-talsinslagen vid Vasaplan, inpassat mellan Blå huset från 1880-talet och numera rivna Tornbergsska huset från 1940. Byggnaden är lågmäld och samtidigt exklusiv och samspelar fint med sina äldre grannar. I sidled uppdelad i en öppen och en slutna del med putsade fasadytor i två olika mörkrosa nyanser, åtskilda av ett glastorn som markerar ingången till hotellet. Husritarna, Bertil Håkansson 1982.

Idun 1. Rådhusplanen 6 A

Stadsbiblioteket. Det kvarterslånga huset utmed Rådhusplanen med flygel mot öster utgör en del av 80-talets förnyelse av kvarteren söder om Vasaplan och rymmer bostäder, kommunfullmäktigesal, bibliotek och café. Brutet rött plåttak och rosa tegelfasad som varierar med bakomliggande funktion. Balkonger skuggar fasaden upp till, höga fönsterpartier och burspråk delar upp den i sidled. 80-talsbebyggelse när den är som bäst. Olle Qvarnström 1983.

Idun 4. Vasaplan 59–61/Nygatan 28/Vasagatan 13–15

Folkets hus. Samtida med biblioteket och ritat av samma arkitekt är Folkets hus, en kraftfull och tidstypisk byggnad med kvadratisk planform och fasad uppbyggd av ljusgrå prefabricerade betongelement. Motivet från stadsbiblioteket med tvåvåningshöga fönsterpartier, delvis formade som burspråk, återkommer här och kopplar de båda byggnaderna samman. Sören Burman, Olle Qvarnström 1984.

Vasaplan. Väntkurer. Väderskydd för väntande bussresenärer, specialritade för Vasaplan av stadsarkitekten Hans Åkerlind. Böjt skärmtak med bakomliggande inglasat väntrum, omgivet av lummig grönska i upphöjda planteringsytor. Tillsammans bildar de sju väntkurerna ett "rum i rummet". Med sin säregna utformning och sitt fina samspel med omgivande åttiotalsbebyggelse har de ett stort bevarandevärde. Hans Åkerlind.

Nanna 6, Vasaplan 63–65/Nygatan 34/Vasagatan 14–18

Parkeringshuset Nanna. En av tre stora 80-talsbyggnader utmed Vasaplans norra sida, med parkering i fyra plan mot söder, skickligt dold bakom en front med bostäder, kontor och butiker mot Vasaplan. Här förenas modernt formspråk med umetraditionens krav på synlig takfot. VAB/Callanders arkitektkontor/Torsten Åsbjer 1984.

Vale 17. Kungsgatan 69

Ett av de få nya hus som uppfördes i centrala Umeå under 1990-talet. Väststuderat med många fina detaljer. Bv med brunrosa klinkerfasad, stora skyltfönster, butiksentré på hörnet och arkad mot Kungsgatan. Bostadsvåningar med gult fasadtegel, fogbruk i ockra, två- och treluftsfönster i gulbrun eloxerad aluminium. Diskret inpassad vindsvåning under brutet tak med brun skivplåt. Fasaden rytmiserad med frontespiser och stråk av franska balkonger. Laila Björnham 1997.

Skuld 1. Operaplan 7–9

Norrlandsoperan. Ett hus som formats vackert och ändamålsenligt, trots stram budget. Innehåller teatersalong och konsertsal för vardera 500 personer samt gemensam foajé, "utställningskub" och restaurant. Sparsmakat elegant entréfasad i glas, målat trä och målade betongelement med putsstruktur möter den halvrunda platsen utanför. Baksidan mot Järnvägsallén behöver utvecklas för att bli ett fint inslag i stadsbilden. Bertil Håkansson och Sweco/FFNS, Arne Wistedt 2000.

Mimer 1. Kungsgatan 75

Tillbyggnad för bibliotek mellan Mimerskolans två flyglar mot norr. Nätt och väl inpassat tillägg i glas och betong som samspelar fint med skolbyggnadens massiva tegelarkitektur och som lyfter den tidigare mörka bakgården. Tunt tak i rostfritt stål, glasad fasad utan synliga fogar som speglar omkringliggande fasader, slutna svagt lutande sockelvåning samt elegant studerade anslutningar mellan nytt och gammalt. White Arkitekter AB, Lennart Sjögren 1997.

Ran 10. Västra Strandgatan 17

Bostadshus för Krister Olsson, entreprenör och grundare av Balticgruppen AB, uppfört på tidigare obebyggd plats i raden av kulturhistoriskt värdefulla byggnader utmed Strandgatan. Modern finsk arkitektur i puts, lärkträ och betong. Stensatt gård med komplementbyggnader i lärkträ. Det kubistiska uttrycket står i kontrast med omgivningen, men samspelar samtidigt lågmälat med denna. Hög arkitektonisk kvalitet. Gullichsen-Vormala Arkitektidit, K Gullichsen 2007.

Embla 5. Skolgatan 45

Kontor för Försäkringskassan, uppförd 1975, om- och påbyggd 2012. Originalbyggnaden en typisk 70-talsbyggnad i 3 vån med platt tak, fasader i mörkbrunt tegel och orange skivor i fönsterbröstningarna. Påbyggnad i 3 vån med limträstomme från Martinsons i Bygdsiljum. Fasadskiva av högtryckslaminat med träfaner. En stor byggnad som tack vare skicklig volymsuppdelning och vacker fasadrelief ger ett lätt och varmt intryck. I bygget har ekologiskt hållbara lösningar eftersträvat. Erik Thelaus 1975, Bertil Håkanssons arkitektkontor 2012.

Våren 2013 är det full byggrus i Umeå. Gula byggkranar avtecknar sig mot himlen. Kulturväven, Umeås nya kulturhus, tar sig plats nere på kajen och nya höghus växer fram i vart och vartannat kvarter. Men dessa nytillskott är inte tillräckligt långt komna för att låta sig bedömas i denna byggnadsordning.

Stadspartier

1 • Storgatan – stadens gamla entré- och genomfartsgata

Storgatan med det Wiknerska bostads- och affärshuset ritat av Erik Eriksson 1916. I bakgrunden stadens första höghushotell från 1991.

Storgatan var tidigare genomfartsgatan för den som färdades norrut längs kusten. Här låg före stadsbranden ett tjugotal större och mindre handelsgårdar. Handelscentrum försköts efter branden mot Kungsgatan och Storgatan blev en del av den offentliga miljön kring Rådhuset. Här ligger idag en stor del av stadens äldre märkesbyggnader samlade, de flesta av dem skyddade som byggnadsminnen eller genom q i detaljplan.

Gatan kompletterades under de expansiva åren på 1960-talet med nya byggnader för kontor och butiker, huvudsakligen i rött tegel, relativt fint anpassade till den äldre bebyggelsen. Ett trendbrott blev det nya höghushotellet i kvarteret Brage som tillkom 1991.

Efter en tid som något förslummad bakgata vid sidan av det pulserande livet på Kungsgatan restaurerades Storgatans västra del i början av 2000-talet. Den kantas nu återigen av björkar, P-platser finns på trottoaren, mellan björkarna, och trottoarens övergång i körbanan markeras på gammalt umevis med stråk av kullersten. En liknande restaurering planeras för sträckan österut från Rådhusparken.

Höder 7. Riksbanken i florentinsk ungrenässans. F O Lindström 1900.

Ran 2. Cementgjutare Westerholms hus. 20-talsklassicism. Edvard Lundberg 1924.

Thor 5. Kontorshus för försäkringsbolaget Hansa, Anker Gate Lindgren Arkitekter 1967.

Ägir 7. Handelsbanken med svenska vasaborgar som förebild. E Stenhammar 1894.

Förhållningssätt:

- Storgatan ligger inom *värdekärna för riksintresset Umeå centrum*, se sid 15.
- *Riksbanken, Handelsbanken, Rådhuset och Sparbanken* är skyddade som byggnadsminnen. Förändringar på dessa byggnader får inte göras utan Länsstyrelsens tillstånd. Vård och underhåll ska utföras i samråd med Länsstyrelsen och på ett sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar. Tillhörande tomter utgör i vissa fall skyddsområden för byggnadsminnena.
- För Stora Hotellet kommer fråga om byggnadsminnesförklaring att prövas av länsstyrelsen sedan nu pågående renoverings- och ombyggnadsarbeten avslutats.
- Övrig kulturhistoriskt och arkitektoniskt värdefulla byggnader utmed gatan vårdas och underhålls med hänsyn till ursprunglig karaktär och i enlighet med gällande skydd i planbestämmelser.
- Ny bebyggelse ges placering och utformning som förstärker gaturummets och befintliga byggnaders värden.
- För ny bebyggelse gäller höga krav på arkitektonisk och konstnärlig kvalitet.
- Husens bottenvåningar utformas så att de kommunicerar med gatumiljön och ger gatan liv.

Odin 3. Sparbankshuset, Torben Grut 1915.

Heimdal 1. Storgatan med Reinusska handelsgården. C Fr Sandgren 1892.

2 • Rådhusplanaden – stadens paradgata

Rådhusplanaden, södra delen, med cykelparkeringar omgärdade av grönska och gatlyktor, ritade av umearkitekten Erik Thelaus på 1960-talet. Rådhuset är liksom järnvägsstationen skyddade som byggnadsminnen.

Umeås tre esplanader anlades efter stadsbranden 1888 med förebilder från Vasa i Finland och från kontinenten. Syftet var i första hand brandhämmande, men man ville också med esplanaderna som inslag skapa en vacker och tilltalande stadsbild.

Rådhusplanaden mellan Rådhuset och Järnvägsstationen blev stadens mittaxel och paradgata. Den anlades med annan sektion än de västra och

Rådhusplanaden, norra delen, med nyplanterade björkar. Till höger kvarteret Kraften med ur fasadsynpunkt mindre lyckad ombyggnad av Café Mekkas övervåning till bostad.

Balder 4. PK-banken, numera Nordea. Erik Thelaus 1979.

Frigg 7. Kontorshuset för försäkringsbolaget Valand. Erik Thelaus 1965.

östra esplanaderna. Dessa har en körbana i mitten omgiven av dubbla trädrader. Här på Rådhusplanaden finns i stället ett centralt promenadstråk kantat av björkar, och omgivet av en körbana på var sida.

Idag finns inga av de hus som ursprungligen låg vid esplanaden kvar. I stället omges den av byggnader från 1900-talets olika decennier och genomgående med arkitektur av god klass. Upphovsmän är huvudsakligen stadens egna arkitekter. Den rådande hushöjden är fyra våningar, men ett par lägre hörnhus finns på esplanadens västsida. Ett trendbrott utgör esplanadens senaste tillskott, det sammanlagt 13 våningar höga hotell-, kontors- och butikskomplexet i kvarteret Forsete.

Förhållningsätt:

- Rådhusplanaden ligger inom *värdekärna för riksintresset Umeå centrum*, se sid 15.
- Esplanaden utvecklas som stadens paradgata.
- Sikten mellan rådhuset i esplanadens början och järnvägens gamla stationsbyggnad i esplanadens slut hålls fri.
- Esplanadens karaktär med alléträd, planteringar och konstnärlig utsmyckning bevaras.
- Tillägg i form av byggnader, butiksentréer, gatumöbler och planteringar ges en gestaltning av hög klass och utformas i samspel med den befintliga miljön.
- Husens bottenvåningar utformas så att de kommunicerar med gatumiljön och ger gatan liv.
- Kulturhistoriskt och arkitektoniskt värdefulla byggnader utmed gatan vårdas och underhålls med hänsyn till ursprunglig karaktär.
- För de olika husen tidstypiska tak- och fasadmaterial, fasaddetaljer, balkongräcken, fönster och portar bibehålls alternativt ersätts med nya detaljer med samma utseende.
- Vid ommålning bör tidstypiska kulörer användas på fasader och fönster.
- Gårdar och parkeringsdäck till fastigheterna utmed gatan ges en medveten gestaltning med omsorgsfullt val av markbeläggning, plantering, möblering och belysning.

Till vänster möbelfabrikör J A Gothnells hus från 1930. På andra sidan Rådhusplanaden Hotell Aveny från 1967.

Balticgruppens pågående förnyelse av kv Forsete vid Rådhusplanaden.

3 • Strandgatan och kajen – stadens möte med älven

”Kulturväven” under uppförande på kajområdet i september 2013.

Innan järnvägen kom till Umeå var älven den naturliga kommunikationsleden till staden. Här låg tidigare ett gytter av sjöbodar och magasin, på 1880-talet ersatta av större timmerlängor som ägdes av flera handelsmän tillsammans. Allt detta blev lågornas rov i stadsbranden 1888.

I den nya planen ville man göra stadens fasad mot älven mer representativ. Därför drog man närmast kajen en strandgata – även kallad Skeppsbron – och placerade byggnaderna utmed denna så att deras huvudfasader med torn, frontispiser och balkonger vette mot älven. De många enskilda handelsmagasinen ersattes nu av ett enda bolagsägt magasin i tegel som också inrymde stadens tullkammare. Ett par år efter anläggningen av järnvägen Vännäs–Umeå drogs ett stickspår ner till hamnen.

Brage 6. Tullkammaren. 1901.

Ägir 9. Gamla elverket. 1892.

Ägir 12. Överste Aschans villa. 1906.

Ran 10. Bostadshuset med bygglov 1897 för snickerifirman Jacobsson & Eriksson.

Ran 10. Villa för Krister Olsson. 2009.

Ran 10. F d varmbadhuset. 1893.

Stadspartiet utmed kajen har fram till 2012 i stort sett behållit den karaktär det fick efter branden. I områdets västra del ligger Hammmagasinet som under senare år använts för ungdoms- och musikverksamhet. Här ligger också det stora tullkammarhuset som används för kontor. Intill Rådhusparken tronar ännu stadens gamla sjömanshus och hotell, idag delvis skymt av det nya kulturhusbygget, som är under uppförande och även tar en del av kajytan i anspråk. Österut från parken möts den sjöfarande av stadens gamla elverk och brandstation och en rad förnämligare bostadshus från 1900-talets början. Senast tillkommen är en villa uppförd 2007 för Krister Olsson, entreprenör och grundare av Balticgruppen AB.

Efter flera års förberedelser pågår nu en genomgripande omdaning av hela området mellan Tegsbron och Kyrkbron. Målsättningen är att öppna upp staden mot vattnet, synliggöra den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen i området och tillskapa nya parker och mötesplatser längs älven. Broparken har i samråd med stadens unga fått nytt innehåll och ny form och invigdes i sin nya skepnad 2013. Rådhusparken är under ombyggnad och förlängs ner till kajkanten. Avsikten är att parken ska färdigställas 2014. En helt ny park, Årstidernas park, kommer att tillskapas mellan Rådhusparken och Kyrkbron. I kvarteret Heimdal och på kajen nedanför uppförs Kulturväven, ett kulturhus, som blir ett nytt spännande inslag i denna miljö och understryker stadens ambition att utveckla området till en livfull del av centrum.

Förhållningssätt:

- Området ligger inom värdekärna för riksintresset Umeå centrum, se sid 15.
- Tullkammaren och Aschanska villan är skyddade som byggnadsminnen. Förändringar på dessa byggnader får inte göras utan Länsstyrelsens tillstånd. Vård och underhåll ska utföras i samråd med Länsstyrelsen och på ett sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar. Tillhörande tomter utgör i vissa fall skyddsområden för byggnadsminnena.
- Övriga kulturhistoriskt värdefulla byggnader vårdas och underhålls med hänsyn till ursprunglig karaktär och i enlighet med gällande skydd i planbestämmelser.
- Ny bebyggelse ges placering och utformning som förstärker områdets och befintliga byggnaders värden.
- För ny bebyggelse gäller höga krav på arkitektonisk och konstnärlig kvalitet.

Stora Hotellet. 1894.

Vägen 1. Hammmagasinet från 1947. Tullkammaren från 1901.

Kajen innan kulturhusbygget. Februari 2011.

4 • Kungsgatan – stadens pulsåder

Balder 6. Kungsgatan 57 med C Fr Sandgrens hus 1894–95 och till höger Erik Erikssons hus från 1919.

I detta avsnitt beskrivs fyra olika bebyggelsekaraktärer utmed Kungsgatan/gågatan. Ett samlat förhållningssätt för hela detta gatustråk finns på sid 53.

Kvarteret Balder

Kungsgatan utvecklades redan vid tiden kring sekelskiftet 1900 till stadens viktigaste butiksstråk. Efter stadsbranden 1888 uppfördes här trähus i två våningar försedda med tinnar och torn och rymmande bostäder för ägarna i övervåningarna och flera små butiker i bottenvåningarna. Ett par hotell fanns också i liknande hus utmed gatan. Det brunrosa huset med trappgavlar på bilden ovan, ritat av C Fr Sandgren 1889, är ett minne från denna tid. Det grönmalade huset bredvid är uppfört ett par decennier senare. Detta har Erik Eriksson, Umeås främsta nationalromantiska arkitekt, som upphovsman. Ytterligare ett steg österut mot Rådhusplanaden ligger ett långsträckt putsat tvåvåningshus med brutet tak, Edgrenska huset, uppfört 1922, efter att ett tidigare hus på platsen brandhärjats. Trots vissa fasadförändringar är husraden ett värdefullt och trivsamt inslag i stadsbilden i centrala Umeå.

Gågatan västerut från Rådhusorget fotad sommaren 2009. Till vänster i bilden kvarteret Försete.

Kvarteren Thor och Försete

I kvarteret Thor öster om Rådhusorget uppfördes 1947 Tempohuset, där varuhuset Åhléns finns idag. En enkel och funktionell fyrvåningsbyggnad i ljusrött tegel med valmat tak och tvåluftsfönster. En diskret elegans får huset av andra våningens lätt utkragade fönsteromfattningar.

På andra sidan gågatan, i kvarteret Försete, genomfördes i början av 1960-talet en större förnyelse omfattande tre byggnader: ett bankhus närmast Rådhusplanaden, ett varuhus för EPA mitt på kvarterets långsida och ett kontorshus i hörnet mot Vasagatan. Byggnaderna ritades i ett samlat projekt av Anker Gate Lindgren Arkitekter. Husen gavs för att samspela med bebyggelsestrukturen i centrala Umeå, så som den såg ut på 1960-talet, en individuell utformning. Det röda teglet var detsamma men fasaduttryck, fönstersättning och murningsteknik skiljde sig åt. Med sin utsökta detaljutformning var bebyggelsen i denna del av kvarteret Försete en fin representant för 60-talets arkitektur.

1960-talsbebyggelsen i kvarteret Försete utgör idag grunden för en omvandling av kvarteret med syfte att skapa mer yta för handel, hotell och konferens samt kontor och bostäder. Om- och nybyggnad av befintliga hus samt uppförande av ny höghusdel i 13 våningar pågår 2013.

Kv Försete och den nya gallerian Utopia. Foto november 2013.

Gågatans korsning med Vasagatan. Bilden är tagen hösten 2013.

Höder 1, Kungsgatan 64, 62 och 60.

Kvarteret Höder

I östra änden av gågatan ligger kvarteret Höder med tre bevarade köpmans- och hantverksgårdar från decenniet närmast efter stadsbranden 1888. De har huvudsakligen uppförts för ägarnas egna behov, som arbetsplats och bostad för familjen och tjänstefolket. Med måttfull skala, välstuderade panelfasader och flacka valmtak ger dessa i grunden enkla hus en trivsamt småstadscharm åt denna del av centrum. Viktiga för upplevelsen av miljön är de traditionella trästaketerna som avskärmar kvarterets inre från gaturummet. Husen har ritats av stadens flitigaste husritare vid tiden efter branden, C Fr Sandgren och E O Mångberg.

Husraden har för några år sedan på ett förtjänstfullt sätt upprustats av Amplion fastigheter AB, ett företag som äger hela kvarteret. Av ursprungliga gårdsmiljöer finns idag ingenting kvar. Gällande detaljplan tillåter ett upp till sex våningar högt kontors- och butikskomplex i kvarterets inre.

Höder 1, Kungsgatan 62.

Höder 1, Kungsgatan 60.

Kvarteret Odin

Väster om Rådhusorget ligger kvarteret Odin. Här omdanades hela norra kvarteret på 1960-talet. Bebyggelsen består idag av tre fyravånings kontors- och butikshus i rött tegel.

Hörnhuset mot Rådhusorget ritades 1963 av Dag Ribbing på Kooperativa Förbundets arkitektkontor och är enligt många uppfattning ett av landets finaste Domusvaruhus. Byggnaden är på ett lågmälat sätt anpassad till den omgivande stadsmiljön. Det indragna och valmade koppertaket och fasadernas ljusröda tegelfält inramade av gråvita marmorstråk är kvardröjande 50-talsdrag. Fasadens konstnärliga utsmyckning har utförts av umefödde keramikern Stig Lindberg.

I hörnet mot Renmarkstorget ligger det skulpturalt kraftfulla Centrumhuset i utpräglad 60-talsstil, ritat av Erik Thelaus. I huset fanns tidigare ett inomhustorg omgivet av butiker i två våningar.

Båda hörnhusen mot gågatan hade ursprungligen indragna arkader i bottenvåningen. Dessa byggdes under åren 2011–2013 bort till förmån för utökad butiksyta. Som kompensation har ett lutande skärmtak av glas satts upp.

Odin 12. Dag Ribbing, 1963. Foto år 2009.

Centrumhuset. Odin 11. Erik Thelaus 1960. Foto år 2009.

Gågatan

I samband med centrumförnyelsen på 1960-talet byggdes Kungsgatan om till tidsenlig gågata, detta på den centrala sträckan mellan Vasagatan och Sveagatan. De nya butiks- och kontorshus som uppfördes försågs med arkader i bottenvåningen och gaturummet möblerades med upphöjda planteringslådor och bänkar. I början av 2000-talet förlängdes gågatan ett kvarter österut, förbi trähusen i kvarteret Höder, där nya träd planterades, trottoarerna breddades och den tidigare körbanan byggdes om till en smalare cykelbana kantad av cykelparkeringar omgivna av smidesstaket.

En omfattande förnyelse av den ursprungliga gågatan genomfördes under åren 2009 till 2013, denna gång under medfinansiering av fastighetsägarna utmed gatan. Flera arkader byggdes bort och merparten av butikerna gjordes tillgängliga genom i gatuplanet integrerade ramper. Den nya gågatans gestaltning kännetecknas av en generösare sektion med mer plats för uteserveringar, väl inordnade sitttytor och cykelparkeringar, uppvärmd markbeläggning av granit, nya armaturer och björkplanteringar längs gatans norra solbelysta del. Under 2013 gjordes även sträckan mellan Sveagatan och Västra Esplanaden om till gågata.

Förhållningsätt hela Kungsgatan/gågatan:

- Kungsgatan/gågatan ligger inom *riksintresset Umeå centrum*. Delar av den omgivande bebyggelsen ligger inom *värdekränor för riksintresset*. Se sid 15.
- *F d biografbyggnaden på Ymer 2, Kungsgatan 47B*, är skyddad som byggnadsminne, se sid 55.
- Kulturhistoriskt värdefull sekelskiftesbebyggelse utmed gatan vårdas och underhålls med hänsyn till ursprunglig karaktär och i enlighet med gällande skydd i planbestämmelser. Gäller även gårdsfasader.
- Övrig kulturhistoriskt och arkitektoniskt värdefull bebyggelse, främst från 1950- och 60-tal, vårdas och underhålls med hänsyn till ursprunglig karaktär.
- Kvarvarande arkader i husens bottenvåningar har ett funktionellt, arkitektoniskt och miljömässigt värde och bör därför inte byggas bort.
- För ny bebyggelse gäller höga krav på arkitektonisk och konstnärlig kvalitet. Placering och utformning ska stärka gaturummets och befintliga byggnaders värden.
- Husens bottenvåningar nyttjas och utformas så att de kommunicerar med gatumiljön och ger gatan liv. Att täcka för skyltfönster med reklam är olämpligt.
- Byggnaderna utmed gågatan anpassas på lämpligt sätt till dagens tillgänglighetskrav.

5 • Sveagatan – första husen efter branden 1888

Ymer 2. Småstadscharm i hörnet Kungsgatan/Sveagatan.

Västerut i Centrumfyrcanten, kring ett kort avsnitt av Sveagatan, finns stadsdelens äldsta trähusbebyggelse. Den omfattar tre små envåningshus utmed Sveagatan, stadens första biografbyggnad "Svea" som sedan lång tid tillbaka ägs och används av Frälsningsarmén, ett större ordenshus i korsningen Sveagatan/Storgatan uppfört för Umeå Nykterhetsvänners byggnadsförening samt ett tvåvånings bostads- och butikshus i korsningen Sveagatan/Kungsgatan. De båda senare husen ingår i gårdsmiljöer med välbevarade gårdslängor som vetter mot en brandgata som korsar kvarteren i öst-västlig riktning. Unikt i centrum är att gatan här på en kort sträcka på båda sidor kantas av äldre trähus.

Audumbla 1. Gårdshus, Sveagatan 6 och gatuhus, Kungsg 49. Till höger Audumbla 1. Varuintag och sophantering mot Sveagatan.

Ymer 2, Sveagatan 3. Hörnet Kungsgatan/Sveagatan.

Audumbla 1. Hörnet Kungsgatan/Sveagatan.

Stadspartiet kring Sveagatan har förutsättningar att utvecklas till en pärla i centrala Umeå, men ett gestaltungsprogram som tar ett bättre helhetsgrepp på den yttre miljön är nödvändigt. Med tidstypisk och väl avvägd färgsättning och med markbeläggning, sittplatser och vegetation anpassad till den historiska miljön skulle området bli än mer attraktivt.

Förhållningsätt:

- Området ligger inom värdekärna för riksintresset Umeå centrum, se sid 15.
- Den gamla biografbyggnaden på Ymer 2 är skyddad som byggnadsminne. Förändringar på denna byggnad får inte göras utan Länsstyrelsens tillstånd. Vård och underhåll ska utföras i samråd med Länsstyrelsen och på ett sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar.
- Övriga kulturhistoriskt värdefulla byggnader vårdas och underhålls med hänsyn till ursprunglig karaktär och i enlighet med gällande skydd i planbestämmelser.
- Bebyggelsen målas i tidstypiska kulörer. Med hänsyn till stadsbilden bör ett program som samordnar färgsättningen i hela området tas fram.
- Skyltar och gatubelysning ges en utformning som samspelar med den historiska miljön.
- Skyltfönster bör inte täckas för med reklam. Fler skyltfönster än de som nu finns bör inte tas upp. Eventuella markiser utförs enkla raka, omöstrade och i färg som anpassas till husens färgsättning.
- Luckorna mellan husen kompletteras med trädplantering.
- Gårdsmiljöerna ges en mer tilltalande karaktär genom markbehandling, planteringar, sittplatser och belysning som anpassas till den historiska miljön.
- Tomt avgränsas mot gatan med staket med tidstypiskt utseende. Öppningar för bilutfart mot gatan begränsas.
- Inlastning till verksamheter ges diskret placering och till miljön anpassad utformning.

Ymer 2.

Ymer 3, Sveagatan 7. Gårdshus med butik och lokaler.

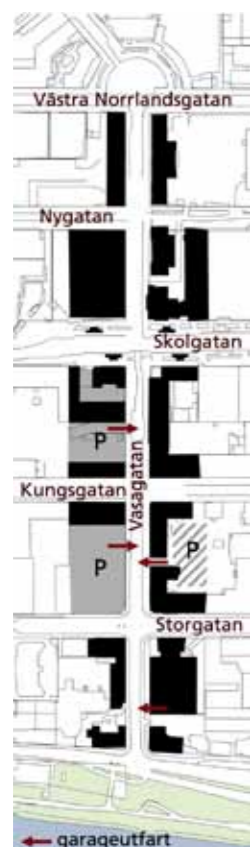

Ymer 3, Skolgatan 48. "Ordenshuset" med lokaler och butiker.

6 • Vasagatan – stråk mellan Operaplan och älven

Vasagatan. Utblick mot älven från Storgatan.

Vasagatan löper i nordsydlig riktning mellan Operaplan i norr och Umeälven i söder. Mitt på sträckan korsas Vasaplan, som är lokalbussarnas ”mötesplats” i centrum. Ett kvarter längre söderut passeras stadens gågata, Kungsgatan. I kvarteren norr om Vasaplan kantas gatan av f d folkskolebyggnader från 1897 respektive 1917, ett stort kontorshus från 1960-talet samt Folkets hus från 1980-talet. Operaplan i fonden och skolbyggnadernas fina arkitektur ger karaktär åt detta gatuavsnitt, som kvällstid är vackert och tryggt belyst med armaturer placerade på stolpar nära intill fasaderna.

Sträckan mellan Vasaplan och Storgatan har, på gatans västra sida, flera stora parkeringsdäck i kvarterens inre sina utfarter, vilket ger en otrivsam och mindre trygg miljö för den som promenerar på trottoaren. Men den rymmer också positiva inslag i form av butiker i ambitiöst formade byggnader från olika tidsperioder i korsningarna med Kungsgatan och Storgatan. Senast tillkommen är den glasade shoppinggallerian Utopia som har en av sina större entréer i hörnet gågatan/Vasagatan.

Efter Storgatan faller Vasagatan ner mot Strandgatan och älven, vars glittrande och strömmande vatten bildar fond till detta gatuavsnitt.

Utfart från parkering i kv Höder.

Siv 1. Vasaskolan. K Nissen 1921.

Nanna 5. Gamla folkskolan. F O Lindström o Johan Nordqvist 1892.

Förhållningssätt:

- Detta gatustråk ligger inom *riksintresset Umeå centrum*. Delar av den omgivande bebyggelsen ligger inom *värdekärnor för riksintresset*. Se sid 15.
- *Riksbanken och Aschanska villan* är skyddade som byggnadsminnen. Förändringar på dessa byggnader får inte göras utan Länsstyrelsens tillstånd. Vård och underhåll ska utföras i samråd med Länsstyrelsen och på ett sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar.
- Övriga kulturhistoriskt värdefulla byggnader utmed gatan vårdas och underhålls med hänsyn till ursprunglig karaktär och i enlighet med gällande skydd i planbestämmelser.
- De förslummade P-däcksutfarterna mot gatan omgestaltas och förädlas så att större trafiksäkerhet uppnås och så att stadsbilden blir estetiskt tilltalande.
- Gaturummet kompletteras med alléträd där sådana saknas och är möjliga att placera med hänsyn till P-däcksutfarter och eventuella busshållplatser.
- De delar av Vasagatan som gränsar till Vasaplan utgör ur funktionell och visuell synpunkt en del av Vasaplan. De utformas med omsorg om de gående och med samma höga ambitionsnivå som gäller Vasaplan i övrigt.

Thor 3. Garageutfarter mot Vasagatan.

Riksbanken, Höder 7. F O Lindström 1900.

Thor 3. Avsaknad av träd utmed gatan.

Vasagatan/Kungsgatan med kv Forsete under ombyggnad.

7 • Västra Esplanaden – entrégata och stadsdelsgräns

Västra Esplanaden, tidigare E4 genom Umeå och hårt trafikbelastad. Bilderna till höger visar det s k Thulehuset och det f d Sparbankshuset.

Västra Esplanaden utgör stadsdelsgräns mellan Centrumfyrkanten och Väst på stan. Den anlades efter stadsbranden 1888 och hade ursprungligen, likt Östra Esplanaden idag, en sektion med körbana i mitten som på båda sidor omgavs av dubbla trädrader. Närmast husen löpte grusade "lokalgator" eller promenadstråk. Esplanadernas stora bredd motiverades med att de var anlagda i brandhämmande syfte.

Västra Esplanaden hade vad gäller den omgivande bebyggelsen inte samma förnäma karaktär som Östra Kyrkogatan, som är skiljegata mellan Centrumfyrkanten och Öst på stan. Här i väst fanns inte på samma sätt närhet till stadens parker, kyrka, länsresidens och de förnämare borgarnas bostadskvarter. Redan tidigt fanns här också i trähusen en och annan butik.

Idag har trafiken på E4 genom centrum i flera decennier satt sin prägel på esplanaden. Den är idag ett slitet stadsparti utan särskilt många positiva egenskaper. De flesta av träden är borta, körfilerna är många och störningarna på omgivningen i form av buller och avgaser är stora. Gatans "landmärken" är stadens första höghus, det s k Thulehuset, från 1958 och det gula f d Sparbankshuset från 1877. Äldre träbebyggelse från tiden kring sekelskiftet 1900 finns ännu kvar i kvarteren Färgaren, Njord, Båtsmannen och Hammaren. I övrigt domineras gatan av stora kontorskomplex från 1900-talets senare decennier.

Nu när E4 genom Umeå fått en ny dragningsplan i Kolbäcksvägen planerar kommunen för upprustning av Västra Esplanaden.

Förhållningsätt:

- Västra Esplanaden ligger inom *riksintresset Umeå centrum*. Delar av den omgivande bebyggelsen ligger inom *värdekärnor för riksintresset*. Se sid 15.
- Det f d bankhuset på Vikingen 2 och det äldre gatuhuset på Färgaren 1 är skyddade som byggnadsminnen. Förändringar på dessa byggnader får inte göras utan Länsstyrelsens tillstånd. Vård och underhåll ska utföras i samråd med

Färgaren 1, Bankgatan 4/Storgatan 41.

Skarpskytten 3, Västra Esplanaden 7-9.

Länsstyrelsen och på ett sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar. För beskrivning av dessa byggnader, se Byggnadsordning Väst på stan.

- Övrig kulturhistoriskt värdefull bebyggelse från sekelskiftet 1900 vårdas och underhålls med hänsyn till ursprunglig karaktär.
- I de fall där en kulturhistoriskt värdefull byggnad av något skäl inte kan bevaras på plats, bör flytt av byggnaden till annan lämplig miljö övervägas. En sådan flytt bör, för att resultatet ska bli gott och hållbart ur ett längre perspektiv, planeras med omsorg och inte ske som ett hastverk.
- 1950- och 60-talsarkitektur av god kvalitet vårdas med hänsyn till ursprunglig karaktär.
- Krog- och hotellbyggnaderna i kv Släggan samt kontorsbyggnaderna i kvarteren Ask och Sågen förädlas arkitektoniskt efter en för hela gatan genomtänkt gestaltningsidé.
- Nya byggnader lokaliseras och utformas efter en för hela gatan genomtänkt gestaltningsidé. För ny bebyggelse gäller höga krav på arkitektonisk och konstnärlig kvalitet.
- För bullerdämpande åtgärder i form av fönsterbyten gäller höga krav på anpassning till karaktären hos enskilda hus. Skyddande plank ges en estetisk och till stadsbilden anpassad utformning.
- Gårdsmiljöerna utmed gatan rustas upp och ges en tilltalande karaktär genom medvetet val av markbehandling, planteringar, sittplatser och belysning.
- Gaturummet återges på sikt sin ursprungliga esplanadkaraktär och förskönas genom planteringar och belysning.
- Esplanaden, stadens nuvarande entrégata, ges en utformning värdig en välmående och växande norrlandsmetropol.

Njord, Kungsgatan 44/Västra Esplanaden 6.

Ymer 4, Skolgatan 46/Västra Esplanaden 10.

Båtsmannen 1, Västra Esplanaden 15.

Båtsmannen 2, Västra Esplanaden 17/Bankgatan 18.

Släggan 6, Västra Esplanaden 20-22/Västra Norrlandsgatan 8. Krog- och hotellbyggnader.

8 • Järnvägsallén – från genomfartsled till stadsgata

Järnvägsallén västerut från korsningen vid Östra Kyrkogatan. Alléträden till höger bidrar till en positiv upplevelse av gaturummet. Till vänster kvarteret Skuld som här visar upp sin baksida.

Järnvägsallén, som avgränsar Centrumfyrkanten i norr, har under lång tid fungerat som genomfartsled och för många även som tillfart till stadens centrum. Trots björkplanteringar, byggnader av hög kvalitet runt Järnvägstorget och vackra planteringar vid Järnvägsviadukten ger gatan ett delvis negativt intryck med rivningstomter, parkeringsytor utan medveten gestaltning, Operans ofullbordade baksida och ett antal byggnader av mindre stadsmässig karaktär. Dessa problem är väl kända av stadens planerare

Järnvägsallén byggs för närvarande om med en utformning som svarar mot dess nya roll som stadsgata nu när E12 går förbi centrum på den nya ringleden. Allékaraktären förstärks genom komplettering med nya alléträd där sådana saknas. Mer plats ges för gående och cyklister. Passagen förbi Järnvägstorget har ägnats särskild uppmärksamhet för att motverka den barriäreffekt som tidigare isolerat stationsbyggnaden från stadens centrum.

Nya byggnader planeras i anslutning till stationsbyggnaden med bland annat ett nytt resecentrum, parkeringshus och kanske också en tillbyggnad av operahuset på nuvarande parkeringsytor.

Umeå C. Stationshus, Folke Zettervall, 1895–96.

Järnvägsviadukten vid korsningen Järnvägsallén/Östra Kyrkogatan där en välkött plantering utgör ett positivt inslag i stadsbilden.

Förhållningssätt:

- Järnvägsallén ligger inom *riksintresset Umeå centrum*, se sid 15.
- Allén, en viktig kommunikationsled för trafikanter som färdas förbi samt till och från centrum, ges en tilltalande utformning enligt särskilt gestaltungsprogram.
- Allékaraktären förstärks genom komplettering med nya alléträd där sådana saknas.
- *Stationshuset* är skyddat som byggnadsminne. Förändringar på denna byggnad får inte göras utan Länsstyrelsens tillstånd. Vård och underhåll ska utföras i samråd med Länsstyrelsen och på ett sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar.
- Lågbebyggelsen i kv Tången väster om stationsbyggnaden saknar stadsmässig karaktär och förutsätts försvinna i samband med bygget av nytt resecentrum.
- Nya byggnader utmed gatan placeras med hänsyn till funktion och stadsbild och utformas med hög arkitektonisk och konstnärlig kvalitet.
- Parkeringsytorna öster om den gamla stationsbyggnaden, mellan Järnvägsallén och järnvägen, ges i avvaktan på eventuell annan markanvändning en estetiskt tilltalande gestaltning.
- De mot allén vettande och ovärdade parkeringsytorna i kvarteret Skuld ges på samma sätt en estetiskt tilltalande gestaltning i avvaktan på områdets kommande omvandling i enlighet med översiktsplanens intentioner.
- Bullerdämpande åtgärder i husfasader utformas med hög ambitionsnivå beträffande anpassning till karaktären hos de enskilda husen.

Järnvägsallén, sedd österut från bron över spårområdet. Här saknas såväl trädplanteringar som stadsbildsmässiga kvaliteter hos bebyggelsen.

9 • Östra Kyrkogatan – parkstråk och stadsdelsgräns

Vid Östra Kyrkogatan ligger ett par av stadens finaste trähus uppförda vid sekelskiftet 1900.

Östra Kyrkogatan utgör stadsdelsgräns mellan Centrumfykanten och Öst på stan. Den får sin karaktär av att den omges av och löper utmed tre av stadens viktigaste parker, Döbelns park, Kyrkoparken och Vänortsparken och av den sammanhållna och varierade trähusbebyggelse från 1900-talets första decennier som kantar dess östra sida. Stadskyrkan, Moritzska gården och f d läroverksbyggnaden är märkesbyggnader som utgör viktiga inslag i stadsbilden.

Verdandi 1. Fd Folkets hus i funktionalistisk stil, 1933. Idag ombyggt till gymnasieskola.

Härmod. Verkmästare Anderssons hus. E O Mångberg 1901.

Härmod 10. Moritzska gården, C Fr Sandgren 1891. Flyttat till denna plats från Rådhusplanaden 1983.

Mimer 1. Mimerskolan, f d Högre Allmänna läroverket. Johan Nordqvist 1898–1900.

Freja 8. Flerbostadshus av det lite finare slaget. Erik Eriksson 1926.

Till skillnad från Västra Esplanaden, som är Centrumfykantens gräns mot väster, finns här inga butiker och ingen bilparkering utmed gatan, vilket bidrar till det vackra intryck gatan ger. Kyrkbron i söder och Järnvägsviadukten i norr utgör början och slut på gatans sträcka genom centrala stan.

Förhållningssätt:

- Östra Kyrkogatan är en vacker gata kantad av parker och några av stadens mest framträdande byggnader. Denna karaktär vårdas och utvecklas.
- Gatustråket ligger inom *riksintresset Umeå centrum*. Delar av den omgivande bebyggelsen ligger inom *värde kärnor för riksintresset*. Se sid 15.
- *Stadskyrkan* med tillhörande kyrkotomt skyddas genom kulturminneslagens 4:e kapitel. Förändringar av kyrkan och miljön kräver tillstånd från Länsstyrelsen. Vård och underhåll av kyrkan och kyrkoparken ska utföras i samråd med Länsstyrelsen och på ett sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar och utseende och karaktär inte försvåras. Se mer om stadskyrkan på sid 77.
- *Moritzska gården* är skyddad som byggnadsminne. Förändringar på denna byggnad får inte göras utan Länsstyrelsens tillstånd. Vård och underhåll ska utföras i samråd med Länsstyrelsen och på ett sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar.
- Övriga kulturhistoriskt värdefulla byggnader utmed gatan; vårdas och underhålls med hänsyn till ursprunglig karaktär och i enlighet med gällande skydd i planbestämmelser.
- Ny bebyggelse utmed gatan ges en placering och utformning som stärker gaturummets och befintliga byggnaders värden. För ny bebyggelse gäller höga krav på arkitektonisk och konstnärlig kvalitet.
- Gaturummet kompletteras med grönska där sådan saknas, framför allt på gatans västsida mot kv Verdandi.

10 • Rådhusetorget – representativt och folkligt

Rådhusetorget fick sin nuvarande storlek och form efter stadsbranden 1888. På dess södra del ligger Rådhuset från 1892 med den mest representativa fasaden vänd mot älven i söder och ”baksidan” vänd mot torghandeln i norr. Ursprungligen fanns utmed torgets öst- och västsidor trädplanteringar, som fortsatte förbi rådhusets kortsidor och vidare ner mot Storgatan.

Idag är rådhuset den enda byggnad som är kvar från torgets tillkomstid. Det uppfördes 1892 i holländsk nyrenässansstil efter ritningar av stadsarkitekten F O Lindström.

Övriga hus runt torget är från 1920, 1960- och 2010-talet. Rött tegel återkommer som fasadmateriäl på flera av husen. Själva torget omdanades på 1980-talet, då torgytan fick sin nuvarande markbeläggning och terrasserades upp mot de omgivande byggnaderna i söder och väster. Vid samma tid tillkom i änden av Rådhusplanaden det nyligen rivna sk Apberget med fria talares tribun och den fristående torggrillen med aluminiumfasad som idag förfular torget och skymmer rådhuset samt Åhlénshusets bottenvåning. Torgdagar bidrar de otympliga torgvagnarna med tillhörande teknikutrustning också till en mindre attraktiv upplevelse av stadens centrala torg. Sist tillkommen på torget är statyn ”Standing man” av Sean Henry, uppskattad av umeborna och ofta omtänksamt föresedd med halsduk eller mössa.

Torghandel.

”Apberget” med sittvänliga steg och talarstol. Rivet nov 2013.

Stadens rådhus, som vänder framsidan mot älven och hamnen och baksidan mot torget. Uppfört 1890–1892 efter ritningar av stadsarkitekten F O Lindström.

En upprustning och omdaning av torget planeras som ett led i Kungsgatans och Rådhusplanadens renoveringar. Processen med utformning och ombyggnad av torget inklusive ytorna runt Rådhuset kommer att påbörjas tidigast 2015.

Förhållningssätt:

- Rådhusetorget ligger inom värdekärna för riksintresset Umeå centrum, se sid 15.
- Rådhuset är skyddat som byggnadsminne. Förändringar på denna byggnad får inte göras utan Länsstyrelsens tillstånd. Vård och underhåll ska utföras i samråd med Länsstyrelsen och på ett sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar.
- Det arkitektoniskt värdefulla Domusvaruhuset med fasadrelief av keramikern Stig Lindberg vårdas och underhålls med hänsyn till ursprunglig karaktär.
- Torget förädlas och utvecklas som stadens representativa torg, som mötesplats och som plats för torghandel.
- Utformning och placering av torgstånd och saluvagnar anpassas till torgets övriga funktioner.

Torghandel år 2010.

Ett av landets finaste domusvaruhus. Dag Ribbing 1963.

11 • Järnvägstorget – butiker och resande

Järnvägstorget, en stjärnplats med kontinentala förebilder.

Umeås äldsta stationshus färdigställdes 1886. Hösten samma år invigdes den nya bibanan Vännäs–Umeå, en avstickare från norra stambanan. Järnvägens och stationshusets läge i stan hade gett upphov till häftiga diskussioner innan man slutligen bestämde sig för en placering norr om stadskärnan, med stationshuset vid Rådhusplanadens norra ände. Platsen framför stationen utformades som en halvrund stjärnplats med divergerande gator åt olika håll. Själva byggnaden ritades av Statens järnvägars arkitekt Folke Zettervall. Den anses vara en av de mest betydande som tillkom under 1890-talet. Långt senare, 1952–1956 uppfördes vid torget två stora bågformade bostads-, kontors- och butikskomplex som anpassades till och förstärkte torgets form.

En omfattande omdaning av torget färdigställdes 2013. Gatan längs bågenhusen har flyttats närmare husfasaderna och trädplanterats, en ny gång- och cykeltunnel som förbinder torget med resecentrum och stadsdelen Haga på andra sidan har byggts, cykelparkering har ordnats i ett sinnrikt gradängssystem

Kraften 11 med tilläggsisolerad men ändå välbevarad 50-talsfasad och en av centrala stadens finaste gårdsmiljöer.

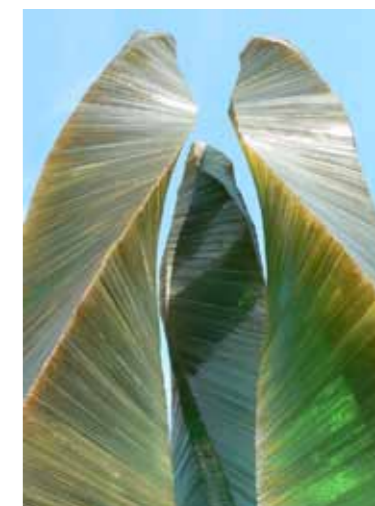

Järnvägsstationen i Umeå, uppförd 1896 efter ritning av Folke Zettervall. Byggnadens pampiga uttryck förtas något av de höga husen runt torget.

och skulpturen ”Grön eld” har fått ny och omdiskuterad inramning. Gångtunnelns konstnärliga utsmyckning utgör en hyllning till Västerbottensförfattaren Sara Lidman.

Förhållningsätt:

- Järnvägstorget ligger inom *riksintresset Umeå centrum*, se sid 15.
- *Stationsbyggnaden* är skyddad som byggnadsminne. Förändringar på byggnaden får inte göras utan Länsstyrelsens tillstånd. Vård och underhåll ska utföras i samråd med Länsstyrelsen och på ett sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar.
- Bågenhusens fasader vårdas och underhålls med hänsyn till ursprunglig 50-talskaraktär. Detta gäller även husens kopparklädda butiksvåningar samt fasaderna mot gårdarna.
- Butiksskyltar ges en design av hög kvalitet, anpassad till husens fasader.
- Skulpturen ”Grön Eld” och konstverket ”Lev!” i gång- och cykeltunneln respekteras och vårdas med hänsyn till sina konstnärliga värden.

Skulpturen ”Grön eld” av Vicke Lindstrand tillkom 1970.

Glaskonstverket ”Lev!” i tunneln under järnvägen, en hyllning till västerbottensförfattaren Sara Lidman av konstnärnsduon FA+.

Kraften 11. Bågformade trä- och kopparklädda envånings huslängor framför de höga husen ger torget en mänsklig dimension.

12 • Operaplan – mötesplats för kultur

Operaplan, en liten stjärnplats vars strålgator blivit delvis igenbyggda.

Vid stadsplaneutvidgningen 1898 bildades, förutom stjärnplatsen framför stationshuset, två mindre sekundära platser vid Norrlandsgatan. Omslutna av lämpligt formade byggnader menade man att dessa skulle utgöra både omväxlande och monumentala inslag i stadsbilden, som annars gick i rätvinklighetens tecken.

Tomterna kring den östra halvrunda platsen började bebyggas först 1918. Den första byggnaden som uppfördes här var ett tvåfamiljs egnahem, som friliggande inne på tomten inte alls rättade sig efter den storslagna planen. På dess plats ligger nu Norrlandoperan med sparsmakat elegant entréfasad, uppförd år 2000 och fint anpassad till platsens svängda form. På västra si-

Förträdgårdarnas grönska inramar platsen, som i övrigt används som vändplats för lokalbussarna.

Skuld 1. F d brandstation, ursprungligen med utpräglad funkiskaraktär. Numera fasadförändrad och ombyggd för Norrlandsoperan. Wejke & Odén 1937.

Skuld 1. Norrlandsoperan, här inför Madefestivalen 2010. Bertil Håkansson och Sweco/FFNS, Arne Wistedt år 2000.

dan uppförde ryttmästare Sandström 1919 ett större bostadshus i nationalromantisk stil, utformat som en liten herrgård, fast i stadsmiljö. Byggnaden har genom uppdelning på flera till varandra fogade volymer anpassats till platsen. Huset var ursprungligen brunmålat med vita fönster. Det är under pågående upprustning och kompletterades 2013 med taksmide i jugendstil i enlighet med arkitektens originalritningar.

Det mellanliggande huset är ett av stadens få kvarvarande funkishus. Det uppfördes 1937 som brand- och polisstation, men byggdes 1981 om till lokaler för Norrlandsoperan. Samtidigt tilläggsisolerades det och försågs med dagens bruna plåtmoduler. Därmed försvann dess tidigare tydliga funkisprägel.

Förhållningssätt:

- Operaplan ligger inom *riksintresset Umeå centrum*, se sid 15.
- Karaktären av liten halvrund stjärnplats utvecklas och vårdas.
- Det vackra nationalromantiskt inspirerade bostadshuset vid planen är Q-märkt i stadsplan, det vårdas och underhålls med hänsyn till ursprunglig karaktär. En återgång till husets ursprungliga färgsättning i brunt och vitt kan övervägas vid framtida fasadrenovering. Förträdgårdens grönska bevaras och utvecklas.
- För operabyggnaden kan vintertid en permanent fasadbelysning övervägas.

Minnet 23. Ryttmästare Sandströms hus. Herrgårdsliknande i nationalromantisk stil, ursprungligen med mörkbrun fasad och vita fönster. Erik Eriksson 1919.

Konstsoffa i fiberbetong av konstnären Mikael Richter 2002.

13 • Renmarkstorget – krogar och butiker

Renmarkstorget, som följer den kulverterade Renmarksbäckens lopp ned mot älven.

Stadsbranden 1888 hejdades i väster av Renmarksbäcken. I den stadsplan som upprättades efter branden kulverterades bäcken och en esplanad anlades utmed bäckens sträckning från Skolgatan ner mot kajen. Omdaning av Renmarksplanen till torg mellan Storgatan och Skolgatan inleddes först i början av 1960-talet. Under ett par decennier fungerade torget som stadens busstorg. Torgytan färdigställdes i sitt nuvarande skick 1984.

Torget södra del karakteriseras i huvudsak av kraftfull 60-talsarkitektur med mörka skiffer- och tegelfasader och platta tak. Här finns också umefödde keramikern Stig Lindbergs skulptur "Fontän". På 2000-talet har denna del av torget utvecklats till Umeås restaurangtorg med stora uteserveringar sommartid. Dessa förtar till en del upplevelsen av skulpturen.

Byggnaderna norr om Kungsgatan är tillkomna på 80-talet och ritade i stadsbildsanalysens anda (se sid 13). Här är fasadmaterialerna ljusare, karaktären lättare och taken har, liksom Umeås äldre bebyggelse, synliga taksprång. Denna del av torgets yta, som rymmer lekplats, grillkiosk, offentlig toalett, skyltskåp, anslagstavlor och cykelställ i en salig röra, saknar medveten gestaltning. Turistbyrån inrymd i en mindre tvåplansbyggnad avskärmar torget mot norr.

Idag planeras en översyn och ombyggnad av Renmarkstorget, som fortsättning på den pågående ombyggnaden av Kungsgatan.

Renmarkstorget, södra delen.

Förhållningssätt:

- Renmarkstorget ligger inom *riksintresset Umeå centrum*, se sid 15.
- 60-talsbebyggelsen i torgets södra triangelformade del vårdas och underhålls med hänsyn till ursprunglig karaktär. Mörka fönster och dörrar, plåtdetaljer i koppar, ömsom kraftfull ömsom tunn fasadrelief är typiska drag för denna arkitektur.
- I torgets norra rektangulära del vårdas och underhålls bebyggelsens ljusa lätta karaktär, typisk för Umeå under 80-talet.
- Hela torgytan "städas upp" och ges en medveten gestaltning.
- Stig Lindbergs skulptur vårdas och underhålls med respekt för sitt konstnärliga värde.

"Fontänskulptur" av Stig Lindberg 1976.

Renmarkstorget, norra delen.

14 • Vasaplan – busstorg och mötesplats

Vasaplan tillskapades på 1980-talet, som centralt belägen station för kommunens lokalbussar. Den nya platsen fick tack vare stadsarkitekten Hans Åkerlind och medverkande projekterande arkitekter en ambitiös utformning. Utmed platsens norra sida finns en samlad och relativt storskalig 80-talsbebyggelse som innefattar biblioteksbyggnad, Folkets hus och ett kombinerat bostads- och parkeringshus. Bebyggelsen upp-

fördes under en kort sammanhållen tidsperiod och tillhör det bästa vi har i Umeå från denna tid. Utmed sydsidan av Vasaplan är bebyggelsen lägre och mer varierad. Här finns en blandning av byggnader med olika skala, ålder och formspråk. Värdefulla inslag vid Vasaplan är två kvarvarande äldre kulturhistoriskt värdefulla byggnader, det s k Blå huset från 1888 och Mimerskolans gymnastikbyggnad från 1905. Bussarnas körfält bildar ett eget rum i det större stadsrummet, inramat av unikt utformade busskurer, som står i fint samspel med den omgivande bebyggelsen. Senast tillkommet är hotell Comforts höghus i kvarteret Forsete.

Vasaplan med karaktäristiska busskurer ritade på 1980-talet av stadsarkitekten Hans Åkerlind.

Idun 4. Folkets hus, entrén. Sören Burman, Olle Qvarnström 1984.

Nanna 6. Bostäder, kontor och butiker. VAB Callanders arkitektkontor, Torsten Åsbjer.

Comfort hotels nya höghus i kv Forsete. White arkitekter 2013.

Vasaplan står idag inför en omfattande omdaning, som syftar till att anpassa platsen till dagens trafiksituation. Även några av byggnaderna runt planen, däribland Folkets hus, kommer att byggas om för att anpassas till nya behov.

Förhållningssätt:

- Vasaplan ligger inom riksintresset Umeå centrum, se sid 15.
- Planen utvecklas som plats för hotell, matställen, möten och kultur samt som nav för den lokala busstrafiken.
- Platsens unika form och tydliga rumslighet värnas om vid anpassning till framtida behov.
- Den arkitektoniskt väl gestaltade och för Umeå typiska 80-talsbebyggelsen som omger planen vårdas och underhålls med hänsyn till ursprunglig karaktär.
- De äldre kulturhistoriskt värdefulla byggnaderna vid platsen; f d gymnastikbyggnaden och det s k Blå huset vårdas och underhålls med hänsyn till ursprunglig karaktär och i enlighet med gällande skydd i planbestämmelser.
- Busskurerna med sitt unika formspråk och de omgivande sittvänliga planteringslådorna kantade av huggen granitsten är en del av platsens identitet. Dessa inslag i miljön bevaras om möjligt.
- Förändringar i miljön görs med hög ambitionsnivå vad gäller design och kvalitet.

Forsete 5. F d Royal hotell. Husritarna, Bertil Håkansson 1982.

Forsete 4. F d Nya Tryckeribolagets hus, som alltid varit blått. C Fr Sandgren 1891.

Nanna 7. F d Mimerskolans gymnastikhus. F O Lindström 1892.

15 • Rådhusparken – finrum och vardagsrum

Rådhusparken, juni 2010.

Rådhusparken, Rådhusstorget, Rådhusplanaden och Järnvägstorget är planerade som en serie av medvetna rum längs en mittaxel efter klassiska förebilder. Rådhusparken anlades med början 1896 och utformades enligt den engelska parkens ideal med snirkliga grusgångar, symmetri och planteringsytor längs mittaxeln. Parken omgavs av hagtornehäckar, men där fanns också bersåer och buskage. Dessa har dock försvunnit under åren och här finns huvudsakligen gräs och träd. Stora solitärträd av lönn, lind, lärk och hästkastanj ger parken en lummig, men något skuggig karaktär.

Parkens blomsterprakt finns i vårlöks- och sommarblomsplanteringarna. Även om dessa har minskat i omfattning så påminner de om de upphöjda sommarblomsplanteringar som ursprungligen var viktiga inslag i parken. Fontänanläggningen har funnits sedan 1920 och utgör parkens centrala blickfång.

Kajområdet nedanför Rådhusparken, ursprungligen med gräsmattor och träd, har haft olika utseenden genom åren. Trädgård i norr, som anlades här 1987, var en utställningsträdgård med fokus på möjligheten att odla i kallt klimat. Parken blev omtyckt och kvar mycket längre än planerat. Med åren

Stora Hotellet, Viktor Åström 1894.

Handelsbanken, Ernst Stenhammar 1894.

Gamla elverket, Wilhelm Stolpe 1892.

växte vegetationen upp och kom att effektivt avskärma Rådhusparken från kajområdet och älven.

2009 revs Trädgård i norr inför ombyggnaden till ett modernt vattennära parktorg. Den ursprungliga övre delen av Rådhusparken kommer att renoveras.

Förhållningssätt:

- Rådhusparken ligger inom *värdekärna för rikstresset Umeå centrum*, se sid 15.
- Parken är en viktig symbol för tiden och tidsandan efter branden och dess ursprungliga karaktär av representativ stadspark bör därför vårdas och utvecklas.
- Huvuddragen i gångsystemet bör bevaras och även i fortsättningen bör det finnas någon typ av installation i parkens mittpunkt.
- Sommarblomsplanteringar är en omistlig del i en norrländsk stadspark då de förlänger och kompletterar den annars korta blommande säsongen.
- Rådhusparken är idag en av stadens viktigaste mötesplatser. Framtida utformning ska förbättra förutsättningarna för möten och sociala kontakter året om. Parken ska vara tillgänglig för alla.
- Kajområdet får nya förutsättningar med bygget av nya kulturhuset och kan därför ges nya kvaliteter som ett älvsnära parktorg med modernt formspråk.

Rådhuset med huvudfasad mot Rådhusparken och älven.

En avkopplande stund i skuggan av parkens träd.

Folkliv i Rådhusparken om sommaren.

16 • Stadskyrkan och Kyrkoparken

Umeå stads kyrka, F O Lindström 1890–94. Tillbyggnad mot älven Rolf Berg 1982.

Stadsarkitekten Fredrik Olaus Lindströms nygotiska kyrka uppe på strandbrinken ovan Umeälven är ett resultat av en bearbetning av ett tidigare förslag till kyrkobyggnad framtaget av Carl Möller, arkitekten bakom Johannes kyrka i Stockholm. Genom att införa sidoläktare lyckades Lindström minska kyrkans planyta och därmed sänka byggkostnaderna. Kyrkan, som uppfördes under åren 1890–92, är en treskeppig hallkyrka med tvärskepp. Till de nygotiska dragen hör kyrkans uppåtsträvande linjer, det spetsiga tornet med sina små hörntoureller, rosettfönstret, interiörens höga stjärn- och kryssvalv samt de utvändigt synliga stråvpelarna. Sittplatser fanns från början i hela mittskeppet och mittgång saknades. Tornet placerades av hänsyn till svagheten i den branta älvbrinken, sidoställt i nordväst.

Redan 1937 togs en mittgång upp. 1982 fick kyrkan en omdebatterad tillbyggnad i form av församlingslokaler, delvis nedgrävda i älvbrinken mot söder och kyrkorummet fick lillkyrka i koret och färgglad interiör. Arkitekt för ombyggnaden var Rolf Berg, Stockholm. För färgsättningen svarade Pär Andersson, Stockholm.

Kyrkan med omgivande park ingår i ett L-format offentligt stråk omfattande länsresidenset och Döbelns park i öster samt Vänortsparken och Mimerskolan i norr. Församlingen funderar idag på att flytta sina nuvarande lokaler Öst på stan till ett nybygge utmed kyrkparkens sydvästra sida.

Omdebatterad tillbyggnad mot älven.

Kyrkport med vackra smidesbeslag. Kyrkans rosettfönster mot väster.

Förhållningssätt:

- Detta stadsparti ligger inom värdekärna för riksintresset Umeå centrum, se sid 15.
- Stadskyrkan med tillhörande kyrkotomt skyddas genom kulturminneslagens 4:e kapitel. Förändringar av kyrkan och miljön kräver tillstånd från Länsstyrelsen. Vård och underhåll av kyrkan och kyrkparken ska utföras i samråd med Länsstyrelsen och på ett sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar och utseende och karaktär inte förvanskas.
- Kyrkparkens samspel med Vänortsparken och Döbelns park bibehålls och förstärks.
- Särskild omsorg ägnas anblicken av kyrkan och kyrkparken från älvstranden och Kyrkbron.

Parkprojektering pågår för att förstärka kyrkans kontakt med älven.

17 • Vänortsparken – en oas för alla

Vänortsparken, mot Storgatan kantad av kraftiga lönnar.

Vänortsparken fick sitt namn 1985 efter en omfattande ombyggnad. Platsen har haft olika användning, men alltid varit en öppen plats. Den kallades tidigare Skolparken och var fram till 1925 stadens fotbollsplan. Innan dess benämndes området Kyrkparken och innehöll bland annat en kryddträdgård.

I ombyggnaden sparades en del träd, men i övrigt fick parken en helt ny utformning med en centralt skålad gräsyta, kantad av planteringar och en bäck. Parken innehåller ett stort antal värdefulla lövträd, bland annat den rumsskapande inramningen av lönnar, men också solitärer av lind och hästkastanj.

Här finns också en iordningsställd plats för var och en av Umeås vänorter. Ursprungligen var såväl växtmaterial som möbler, markmaterial, belysning och utsmyckning valda för att representera de olika vänorterna. Utrustning och utsmyckning blev så småningom

Gångbroar och frodig vegetation i parkens norra utkant.

Kungsgatans trottoar inramad av parkens lönnar och gatans björkar.

Pilträd i parkens nordöstra del.

En porlande bäck ger stillhet och ro.

slitna och plockades bort och idag kan spåren av vänorterna främst ses i markbeläggningar och växtmaterial.

Parken har karaktären av stadspark och används ofta för olika evenemang. Den centrala gräsyta är tillsammans med den lummiga gröna zonen av träd, buskar och perenner som omger parken avgörande för dess funktion och för dess kvalitet som grön oas i stadsmiljön

Förhållningssätt:

- Vänortsparken ligger inom *värdekärna för riksintresset Umeå centrum*, se sid 15.
- Parken utvecklas som en park för gemensamma aktiviteter för alla åldrar året om.
- Trädbeståndet vårdas och förnyas vid behov. Vid planering av åtgärder i anslutning till parken ska särskild hänsyn tas så att inte livsvillkoren för de omgivande lönnarna försämras.
- Parkens växtmaterial är valt för att representera var och en av Umeås sex vänorter. Växtmaterial bör om möjligt även fortsättningsvis följa temat.
- Sambandet med närliggande parker Kyrkparken och Döbelns park utvecklas.

En stor skyddad friyta och oas för lekar, motion, festligheter och evenemang ger parken dess särskilda karaktär.

Information och rådgivning – kontakt

Har du planer på att byta takmaterial, fasadmaterial, fönster eller dörrar, ändra färgsättning, bygga om eller bygga till, bygga skärmtak för bil, plank eller veranda, bör du i tidigt skede kontakta bygglovhandläggarna på Umeå kommun. De kan ge råd och synpunkter som underlättar en smidig bygglovhandling. Råd om vård och underhåll av kulturhistoriskt värdefulla byggnader ges av byggnadsantikvarierna på Västerbottens museum.

Umeå kommun, Kundtjänst Plan och Bygg
telefon: 090-16 13 61
e-post: bygglov@umea.se

Västerbottens museum, Byggnadsvård
telefon: 090-16 39 00
e-post: info@vbm.se

Information och rådgivning – på nätet

Länsstyrelsen. På länsstyrelsens hemsida finns information om information om byggnadsminnen, kyrkliga kulturminnen och bidrag till byggnadsvård:

<http://www.lansstyrelsen.se/vasterbotten/Sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/skyddad-bebyggelse/Pages/default.aspx> samt
<http://www.lansstyrelsen.se/vasterbotten/Sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/byggnadsvard/Pages/default.aspx>.

Västerbottens museum. Länsmuseum med uppgift att bevara, vårda och levandegöra länets kulturarv för nutida och kommande generationer. Arbetar med att hålla kunskapen tillgänglig för alla genom arkiv, publikationer, utställningar, programverksamhet, rådgivning, visningar och information: www.vbm.se

Hålla hus. Västerbottens informationsportal för byggnadsvård, hushållning och samhällsutveckling: www.hallahus.se

Svenska Byggnadsvårdsföreningen. En oberoende ideell landsomfattande förening som sprider och förmedlar kunskap om byggnadsvård: www.byggnadsvard.se

Föreningen Byggnadskultur i Umeå. Verkar aktivt för god byggnadskultur i Umeå, med inriktning på såväl bevarande av värdefulla äldre byggnader som på den nutida och framtida bebyggelsen och stadsplaneringen: www.byggnadskultur.umea.com

Arkiv att besöka

Byggnadsnämndens arkiv, Umeå kommun.

Folkrörelsearkivet i Västerbotten.

Forskningsarkivet, Umeå Universitet.

Fotoarkivet, Västerbottens museum.

Planarkivet, Umeå kommun.

Stadsarkivet, Umeå kommun.

Litteratur

Lagar och förordningar

Plan- och bygglag (2010:900).

Plan- och byggförordning (2011:338).

Miljöbalken (1998:808).

Lag om kulturminnen (1998:950).

Förordning (1988:1188) om kulturminnen mm.

Förordning (1988:1229) om statliga byggnadsminnen mm.

BBR 2012 (Regelsamling för byggande).

Bebyggelsebeskrivningar och inventeringar

Centrala Umeå och f.d. Regementet I20 – en kulturmiljö av riksintresse, meddelande 2009-8, Länsstyrelsen Västerbotten.

Kulturhistorisk beskrivning av bebyggelsen i Umeå centrala del, inventering och bevarandeförslag. Västerbottens museum/Umeå kommun, 1973–1974.

Kulturhistorisk bebyggelseinventering, del 1 – Umeå tätort, Västerbottens museum/Stadsbyggnadskontoret Umeå kommun, 1997.

Arkitekturguide Umeå, Stadsbyggnadskontoret, Umeå kommun, 2001.

Nya hus i Umeå 1977–87, Stadsarkitektkontoret i Umeå inför Bo 87, 1986.

Kommunala planer och utredningar

Översiktsplan Umeå kommun, Fördjupning för de centrala stadsdelarna, antagen 2011-08-09.

Översiktsplan, öpl 98, Stadsledningskontoret, Umeå kommun, 1998.

Umeå Grönstruktur, Umeå kommun, 1999.

Barn och trafik i Umeå, Tekniska kontoret, Umeå kommun, 1995.

Cykelprogram Umeå, Tekniska kontoret, Umeå kommun, 2000.

Industri- och bebyggelsehistoria

Steckzén Birger, *Umeå stads historia,* 1588–1888.

Olofsson Sven Ingemar, *Umeå stads historia,* 1888–1972.

Johan Nordlander sällskapet, *Umeå 1314–2014: 100 berättelser om 700 år.*

Eriksson Karin, *Studier i Umeå stads byggnadshistoria: från 1621 till omkring 1895.* Avhandling Umeå universitet 1975.

Andrén Brit-Marie, *En hantverkarfamilj i Umeå vid 1900-talets början* (familjen Wretling).

Thelaus Erik, *Gamla vykort från Umeå.* En bildsvit med text, 1998.

Lokal historia i tidskrifter

Västerbottens nr 3/4, 1985 Sjukvård.

Västerbottens nr 1, 2012 Frida Åslund - författare.

Arkitekturhistoria och byggnadsvård

Cecilia Björk, Per Kallstenius, Laila Reppen, *Så byggdes staden.* 2006

Cecilia Björk, Per Kallstenius, Laila Reppen, *Så byggdes husen 1888–2000.* 2003

Cecilia Björk, Lars Nordling, Laila Reppen, *Så byggdes villan.* Svensk villaarkitektur 1890 till 2010. 2009.

Gysinge centrum för byggnadsvård, *Handbok nr 9,* 2009.

Hålla hus, Lena Tengnér, *Att välja färg.* 2007.

Skönlitteratur

Gustav Rosén, *I koja och residens,* 1943.

Lars Widding, *Pigan och härligheten,* 1978.

Lars Widding, *Herrskapet och evigheten,* 1979.

Astrid Våring, *Släkten,* 1934.

Astrid Våring, *Ett skepp kommer lastat,* 1935.

Astrid Våring, *Känner du väl det land,* 1936.

Frida Åslund, *Folke och Frida,* 1925

Frida Åslund, *Tiden går,* 1932.

Umeå kommun, *Berättarnas Umeå.* En guide till litterära miljöer, 2004.